بزووتنەوەی ئیسلامیو

ئاسۆیەکی گەش و ڕوون

بنەما شەرعی یەکان و بنچینە ئەخلاقی یەکان

نووسینی

عەلی باپیر

چاپی یەکەم

١٤١٧ ك - ١٩٩٧ ز

هەولێر

پێشکەشە بە هاوسەری بەڕێزم و خۆشەویستم شکریە خان .
دانەر
١٩/٥/١٩٩٧
هەولێر

بزووتنەوەی ئیسلامی و

ئاسۆیەکی گەش و ڕوون

بنەما شەرعی‌یەکان و بنچینە ئەخلاقی‌یەکان

نووسینی

عەلی باپیر

چاپی یەکەم

١٤١٧ ك - ١٩٩٧ ز

هەولێر

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشکەش بێ

بەو بڕواداره فیداکارانەی کە لەپێناوی ڕازی کردنی خوادا بەهۆی بووژاندنەوەی ئایینەکەی و بەرپاکردنەوەی بەرنامەکەیەوە لەژیان و گوزەرانی کۆمەڵگادا، لەهەرچی جۆری ترس و تەماع و فشارو گرفتاری‌یەك بێ باكن و هەتا بڵێی چوست و چالاكن.

ڕوونکردنەوەیەک

بۆیە ئەم نامیلکەیەم ناونا (بزووتنەوەی ئیسلامیی و ئاسۆیەکی گەش و ڕوون) چونکە قەناعەتم وایە ئەگەر بزووتنەوەی ئیسلامی بەقیادەو قاعیدەیەوە بتوانێ چاو بەخۆیدا بگێڕێتەوەو بەپێی ئەم بنەما شەرعیو بنچینە ئەخلاقییانە بەرێوە بچێ، ئەوە بەرەو داهاتوویکی باش و ئاسۆیەکی گەش و ڕوون دەچێ، جا لەسەر بناغەی ئومێدی خێرو متمانەداربوون بە دڵسۆزانی نێو بزووتنەوە کە ئەو کارە ئەنجام بدەن وەک گەشبینییەک ئەو ناوەمان لەم نووسراوە نا.

* * *

پێشەکی

إن الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره، ونصلي ونسلم على رسول الله محمد أفضل صلاة وأتم تسليم وعلى آله وصحبه أجمعين والتابعين لهم باحسان الى يوم الدين.

بەڕێزان پێشمەرگەو ئەندام و لایەنگرانی بزووتنەوەی ئیسلامی لە کوردستان دا

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته.

شتێکی ئاشکراو نکۆڵی لێ نەکراوە لای هەموومان کە بزووتنەوەی ئیسلامی کاریگەری‌یەکی گەورەی لەسەر گۆڕەپانی کوردستان داناوە لە بواری بووژاندنەوەی ئیسلام و گێڕانەوەی خەڵکێکی زۆر بۆ باوەشی ئیسلام و پەرەپێدان و بەرەو پێش بردنی کاری ئیسلامی‌و... هتد، بەڵام دیسان هەمووشمان دەزانین کە بزووتنەوەی ئیسلامی گیرۆدەی چەند دەردو نەخۆشی‌یەك بووە کە هەتا ڕاددەیەکی زۆر پەکیان خستووەو سست و لاوازیان کردووەو، وایان کردووە کە بزووتنەوە لەگەڵ هەڵ و دەرفەت ڕەخسانی گونجاوو لەباریش دا نەتوانێ نەقشێکی ئەوتۆی هەبێ لەسەر ڕەوتی ڕووداوو گۆڕانکاری‌یەکان و زیاتر حاڵەتێکی (لەپەراوێزدا بوون) بەخۆوە بگرێ لەجیاتی پێشەنگ بوون و سەرقافڵەیەتی!!

ئنجا شتێکی ڕوونیشە کە هەر مسوڵمانێك بەرانبەر بە مسوڵمانان و کاروباریان بەرپرسیارەو پێویستە مشووریان لێ بخوات و بەتەنگیانەوەبێ، دەقی قورئان و سوننەتیش لەو بارەوە یەکجار زۆرن، بۆ وێنە ﴿ولتكن منكم أمة يدعون الى الخير ويأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر وأولئك هم المفلحون﴾ آل عمران (١٠٤) هەروەها فەرموویەتی ﴿والمؤمنون والمؤمنات بعضهم أولياء بعض يأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر ويقيمون الصلاة ويؤتون الزكاة ويطيعون الله ورسوله أولئك سيرحمهم الله إن الله

عزيز حكيم﴾ التوبة (٧١). پێغەمبەری خوداش فەرموویەتی (الدين النصيحة) قيل لمن؟ قال (لله ولكتابه ولرسوله ولأئمة المسلمين وعامتهم) رواه مسلم، هەروەها فەرموویەتی (من لم يهتم بأمر المسلمين فليس منهم) رواه الطبراني.

جا بەڕێزان!

بەندە بۆ نووسینی ئەم نامیلکەیەی بەر دەستتان وێڕای ئەو هاندەرە گشتی یەی کە باسم کرد، چەند هاندەرێکی دیکەی گرنگیشی هەبوون کە بەپێویستی دەزانم ئەگەر بەکورتیش بێ - بەر لەوەی بچمە سەر ئەسڵی مەبەست - ئاماژەیەکیان بۆ بکەم:

١ - ئێمە هەبوونی (بزووتنەوەی ئیسلامی) هەتا شتێکی لەوە باشتر پەیدا دەبێ و دەبێتە جێگر (بديل)ی، بەپێویستی یەکی شەرعی ی دەزانین بۆ پاراستن و گەشە پێدانی کارو چالاکی ئیسلامی لە کوردستاندا، چونکە هەرچەندە کاتی خۆی بالی چەکداری ی بزووتنەوەی ئیسلامی زیاتر بەهاندەری بەرگری کردن لەگەل کوردو دژایەتی کردن و بەرەنگاربوونەوەی ڕژێمی درندەو بێ ویژدانی بەعس درووست بووە، بەلام؛ یەکەم: کارو چالاکی بزووتنەوە بەس لەم بوارەدا کورت هەڵنەهاتووە، بەلکو مەیدانی چالاکی چەکداری و بەرگری کردن لەچەوساوەیی کورد یەکێك بووە لە مەیدانەکانی کارو خەباتی، دووەم: ئێستاش مەترسی ڕژێم کەم و زۆر لەسەر کوردستان هەر ماوە، سێیەم: لەم بارو دۆخەی ئەمڕۆی کوردستان دا بەبێ هەبوونی بزووتنەوە بووژانەوەو کارو چالاکی ئیسلامی لەکوردستان چەترو سێبەرو قەلایەك لەدەست دەدات کە مایەی سام و هەیبەت و شەرم لێکرانیی و دڵ پێ خۆشکرانیەتی و، بەهیچ شتێکی تریش ئەو کەلێنەی بۆ پڕ ناکرێتەوەو ئەو زیانەی بۆ قەرەبوو ناکرێتەوە.

بەڵێ! بزووتنەوەی ئیسلامی وێڕای چەند ئیمتیازو تایبەتمەندییەکی گرنگ لەبەرنامەی فیکری و پەروەردەیی و سیاسی دا ، ئەو چەك و هێزەی پێشیەتی لەهەموو

حاڵ و ئیحتیمالێکدا لەواقیعی ئەمڕۆی کوردستان و عێراقیش دا قەڵغان و سوپەرێکی پێویستەو لەجێگای شمشێرەکانی بەنی هاشم (سیوف بنی هاشم)ی سەردەمی پێغەمبەری خوا ﷺ و هاوەڵە بەڕێزەکانیەتی (رضي الله عنهم) کە بۆ پێغەمبەرو هاوەڵانیو پەیامەکەی شتێکی پێویست و سرووشتی بوون.

هەر بۆیەش بەندە وێرای مشوور خواردن لەحاڵەتی ئیسلامی بەگشتیو هەڵسەنگاندنیو ڕێڕوونی کردنی[1]، زۆرترو زیاتریش خەمی لە بزووتنەوە خواردووەو بەگوێرەی دەرفەت و بۆلوان و تواناو عەقڵ پێ شکان ڕەخنەو پێشنیارو ئامۆژگاریی خۆی ئاراستە کردووەو هەرکام لە (دەردو دەرمانی بزووتنەوەی ئیسلامی)و (بزووتنەوەی ئیسلامیو قۆناغی نوێی)و (بزووتنەوەی ئیسلامی لە دووڕیانی مان و نەمان دا) چەند هەوڵ و هەنگاوێك بوون لەو پێناوەداو (بزووتنەوەی ئیسلامیو ئاسۆیەکی گەش و ڕوون)یش هەوڵ و هەنگاوێکی دیکەیە.

٢- زۆرجاران ئەم پرسیارە ئاراستەی بەندەو هاوەڵانی دەکرێ کە بزووتنەوە بەلار دەزانین و جەخت دەکەین لەسەر ڕاست کردنەوەو چاککردنی بەپێی پێوەرو تەرازووی قورئان و سوننەت؛ کە: ئایا ئێوە دەتانەوێ بزووتنەوە چۆن بێ‌و چی لێ بێ؟!!

جا هەرچەندە پێم وایە کەسانێك موتابەعەی نوسینەکانی ئێمەیان کردبێ‌و سەرنجی کارو هەڵوێستەکانمانیان دابێ، دەزانن چیمان دەوێ‌و دەمانەوێ بزووتنەوە چی لێ بکەین، بەتایبەتی (پرۆژەی بەرنامەی فیکریی کاری ئیسلامی). بەڵام بۆ

---

[1] تائێستا لەو بوارەدا (پرۆژەی بەرنامەی فیکریی کاری ئیسلامی) و (چەند ڕێنموونییەك بۆ حاڵەتی ئیسلامی لە کوردستاندا) خراونەڕوو، کە دووەمیان لە (١٣) خاڵ پێکهاتووەو (٦)یان چاپ کراون و (٧)یشیان ماون و خوا یاریێ بەم زووانە ئامادەی چاپ دەبن.

زیاترو چاکتر بیانوویرین و (إتمام الحجة)و بەرچاو ڕوون کردنەوە، ئەوە ئەم هەوڵەش دەخەینە سەر هەوڵەکانی پێشوو، بۆ ئەوەی هەم کەسانێك کە پشتگیری هەوڵ (محاولة)ەکەمان دەکەن و، هەم ئەوانەش کە بەداخەوە دژایەتی دەکەن و ئاگایانە یان نائاگایانە زەرەر لەخۆیان و بزووتنەوەش دەدەن، بزانن چی دەکەن و باراشی خۆیان لەچ ئاشێك لێ دەکەن!

لەبەر ئەو هۆیانە بەپێویستم زانی لەم قۆناغەدا جارێکی تریش نوختە بخەمە سەر پیت و بڵێم ﴿هذه سبيلي أدعوا إلى الله على بصيرة أنا ومن اتبعني وسبحان الله وما أنا من المشركين﴾ یوسف (١٠٨) بۆ ئەوەی هەر کەسێك لەخۆی ڕادەبینێ بەو بنەما شەرعی‌یانەوە پابەند بێت و بەپێ‌ی ئەو بنچینە ئەخلاقی‌یانە ڕەفتار بکات کەئێمە بۆ بزووتنەوەی ئیسلامی لەکوردستان و هەر کۆمەڵ و بزووتنەوەیەکی دیکەی ئیسلامی لەهەر کوێیەك بێ بەپێویستیان دەزانین، ئەوە بەسوپاس و شانازی پێ‌کردنەوە لە خزمەتینی، ئەرگەنا با لەو شوێنەو بەو شێوەیە کەخۆی قەناعەتی پێ‌یەتی کار بکات و، کاری ئێمە تێك نەدات و... هتد!

دیارە هەر کەسێکیش هەر تێبینی‌و ڕەخنەیەکی هەبێ دەربارەی ئەو مەسەلانەی دەیانخەینە ڕوو بەسوپاس و سینەی فراوانەوە (إن شاء الله) لێ‌ی وەردەگرین، بەڵام ئەویش پێویستە بەشێوازی شەرعی‌یانەو لەقاڵبی ئەدەبی ئیسلامی‌دا شتەکانی خۆی بخاتەڕوو، نەك خوانەکردە شەیتان فریوی بدات و لەژێر پەردەی چاککردن (إصلاح)دا خراپەکاری (إفساد)ی پێ بکات و کوتك و دەهۆڵی پڕوپاگەندەو زەم و غەیبەتی پێ دەست بداتێ و بێجگە لەخۆی‌و چەند کەسێك کەڕەنگە لەئێعرابی بزووتنەوەدا (محل)یکیان نەبێ، دانی خێر بەکەس دانەهێنێ‌و زەرب بەسەر هەموویدا بێنێ!!

ڕێ خۆشكردن

بەڕێزو خۆشەویستانم! ئەم نامیلكەیە لە سێ بەشان پێك دێت بەم چەشنەی خوارەوە:

بەشی یەكەم : بنەما شەرعی‌یەكانی هەر كۆمەڵ و بزووتنەوەیەكی ئیسلامی.

بەشی دووەم : بنچینەكانی هەڵس و كەوتمان لەگەڵ كۆمەڵگادا.

بەشی سێیەم : یازدە تێبینی‌و مەسەلەی گرنگ.

جائێمە لەبەشی یەكەم لە حەوت (٧) خاڵاندا ئەو بنەما (أصـل) شـەرعی‌یانەی كـە بـۆ هـەر كۆمەڵ و بزووتنەویەكی ئیسلامی پێویسـتن دەخەینـەڕوو و تاڕاددەیـەك دەیانتوێژینـەوە. تـاكو زۆر چاك لەبەر چاومان ڕۆشن بێت كـەی دەتوانـین بڵێـین: ئێمـە خـاوەنی كۆمـەڵ و بزووتنەوەیـەكی ئیسلامی شەرعی -واتە ڕاست و ساغ-ین، چونكە وەك زانـاو پێشـەواكانمان فەرموویانـە كـاكڵ و جەوهەری (دین) دوو شتە: یەكەم بەس خودا بپەرسـتین و بەندایـەتی بـۆ بكـەین؛ دووەمـیش بەس بەو شێوەو چۆنیەتی‌یە ئەو پەرستن و بەندایەتی‌یە ئـەنجام بدەیـن كـەخۆی دیـاری كـردووە، كـەدوو وشـەی (الإخـلاص والإتبـاع) دەلالــەتیان لەســەر دەكــەن، چونكـە (إخـلاص) بـەس خواپەرسـتنەو (إتبـاع)یـش شـوێن پێغەمبـەرﷺ كەوتنـە، هەربۆیـەش (فضیـل بـن عیـاض) ئایـەتی ﴿لیبلوكم أیكم أحســن عمــلا﴾ الملـك (٢)ی بـە (أي أخلصـه وأصوبـه) لێـك داوەتـەوەو فەرمووشیەتی مەبەستم لەساغ بوون (إخلاص)و ڕاست بوون (صواب) ئەوەیە كە بـەس بـۆ خـواو بەگوێرەی شەرعەكەیشی بێ، ئاشكراشە كـە بـەگوێرەی شـەرعی خـوا بوونیـش تـەنها لـەڕێگای شوێن پێ هەلگرتنی پێغەمبەری خواوە مسۆگەر دەبێ.

پاشان لەبەشی دووەم دا لەدوو بەندی سەرەكی‌دا پاساو بنچینەكانی هەڵس و كەوتمان لەگـەڵ كۆمەڵگاو دەوروبەرماندا دەخەینەڕوو و تیشكیان دەخەینە سەر، بۆیەش جـۆرو چۆنیـەتی ڕەفتـارو هەڵس و كەوتمان لەگەڵ كۆمەڵگادا خستۆتە بەشی دووەمەوە چونكە ئەگـەر ئامانجی سـەرەكی هەر كۆمەڵێكی ئیسلامی گۆڕین و چاككردنی كۆمەڵگاو دەورو بەرەكەبێتی، ئەوا بێگومان تەنها

کاتێك ئەو کارەی بۆ مەیسەر دەبێ کە بۆخۆی وەك پێویست هەبێ‌و شایستەیی ئەنجامدانی ئەو ئەرکە گرنگ و مەزنەی لەخۆیدا هێنابێتەدی، هەربۆیەش خوای زاناو کاربەجێ فەرموویەتی ﴿یاءیها الذین آمنوا علیکم أنفسکم لایضرکم من ضل إذا اهتدیتم﴾ المائده (١٠٥).

بەڵێ بەڕاستی ئەگەر نەتوانین لەنێوخۆماندا شەرع و بەرنامەی خوا پیادە بکەین و بەو شێوەیە بین کەخوای پەروەردگار فەرمانی پێ کردووین و پێغەمبەری سەردارﷺ فێری کردووین، مەحاڵە بتوانین ئەرکی سەرشانمان بەرانبەر کۆمەڵگاو دەوروبەرمان جێبەجێ بکەین، بگرە گەلێك جار خەڵکی لەرەفتارو ئاکاری چەوت و ناشەرعی‌یانەی ئێمە دەسڵەمێنەوەو لەسۆنگەی ئەمەشەوە لە ئیسلامێکیش کە ئێمە بەهەڵەو لاری نوێنەرایەتی‌ی دەکەین دوور دەکەونەوە، دیارە ئەو تۆباڵەش هەر لەئەستۆی ئێمەیە چونکە ئێمە بە بەرزکردنەوەی درووشمی ئیسلامەتی‌و (ئیسلامی بوون) بڵێین و نەڵێین لەبەر چاوی خەڵکی خۆمانمان کردۆتە ئاوێنەی ئیسلام و چیمان لێ ببینن ڕاستەوخۆ لەسەر ئیسلامی حیساب دەکەن!

وەپاشان لەبەشی سێیەم دا یازدە (١١) تێبینی‌و مەسەلەی زۆر گرنگمان خستۆتەڕوو، کەتیشك و ڕۆشنایی زیاترو چاکتر دەخەنە سەر چۆنیەتی نواندنی هەڵوێست و هەڵس و کەوت کردنمان لەگەڵ کۆمەڵگاو دەوروبەردا، وە لەڕاستی‌دا زۆر شت کە لەبەشی یەکەم و دووەم دا بەشێوەیەکی کورت باسکراون شەرح و تەفسیرو ڕوونکردنەوەیان خراوەتە بەشی سێیەمەوە، بۆیە حەز دەکەم هەرکام لە تێبینی‌و مەسەلە گرنگەکانی بەشی سێیەم زۆر بەووردی‌و سەرنج دانەوە موتالاَ بکرێ‌و هەڵوێستەی باشیان لەئاقاردا بکرێ.

* * *

بەشی یەکەم

بنەما شەرعی یەکان

دیارە ئێمە سوپاس بۆ خواو لێی بەزیادبێ لەکتێبی (پرۆژەی بەرنامەی فیکری‌ی کاری ئیسلامی)دا کەتەرخان کراوە بۆ لێکۆڵینەوەو ڕوون کردنەوەی ئەو باس و بابەتە گرنگانەی کە زانینیان بۆ ڕاست و ساغ ئەنجامدانی کاری ئیسلامی پێویستە، لەبەشی شەشەمدا بەناوی (بنچینەکانی کاری ئیسلامی) بیست و سێ (٢٣) بنەمامان نووسیووە[1]، بۆیە هەر کەسێك بیەوێ بەتێروتەسەلی لەو بارەوە ئاگاداربێ حەواڵەی ئەوێی دەکەین و لێرەش ئەم حەوت (٧) بنەما گرنگە دەنووسین کە نەبوونی هەر کامێکیان کاری ئەو کۆمەڵە ئیسلامی‌یەی دەیەوێ ئەرکی خۆی ئەنجام بدات پەکی دەکەوێ:

١- سەرکردایەتی (قیادە)یەکی شارەزا (فقیە)و سەرڕاست (رشید)و پارێزکار (متقی)

﴿یاءیها الذین آمنوا أطیعوا الله وأطیعوا الرسول وأولي الامر منکم﴾

بەڵێ یەکەمین و گەورەترین بنەماو مەرجی درووست بوونی هەر کۆمەڵ و بزووتنەوەیەکی ئیسلامی بریتی‌یە لەهەبوونی سەرکردەو سەرکردایەتی‌یەکی شایستە، کەبەبێ هەر کام لەم سێ خەسڵەتەش شایستە نابێ:

---

[1] بروانە لاپەڕە (١٤٥) تا (١٦٢).

یەك :

شارەزا (فقیه) لەئیسلام دا بەواتای قورئانیی و سوننەتی ئەم وشەیە نەك بەواتا عورفی‌یەکەی کە بریتی‌یە لەشارەزایی لەشەرع (فقه)دا! وەك پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (من یرد الله به خیرا یفقهه في الدین...) رواه البخاري، دیارە (دین)یش ئەوەیە کە لەقورئانی خواو سوننەتی پێغەمبەری پێشەوادا ﷺ هاتووەو غەیری ئەمان هەمووی بەشەرح و تەفسیرو لێکدانەوە دادەندرێ.

دوو :

سەرڕاست (رشید) کەفەرموودەی پێغەمبەر ﷺ (من یرد الله به خیرا یفقهه في الدین ویلهمه رشده) دەیگەیەنێ، چونکە ئەگەر بەس بە (الفقه في الدین) کاری مسوڵمان مەیسەر بوویایە پێغەمبەری خوا ڕستەی (ویلهمه رشده)ی نەدەخستە پاڵی! بەڵێ مسوڵمان بەتایبەتی ئەوەی لەپایەی براگەورایەتی و فەرماندەیێتی دابێ پێویستە وێڕای شارەزایی قووڵ و فراوان لەقورئان و سوننەتدا، سەرڕاست و لێزان و وردو وریاو کاربەجێش بێ، دیارە ئەمیش بەبێ شارەزایی لەبارودۆخ و واقیعی کارو خەبات مەیسەر نابێ! وەلەڕاستی‌دا زۆر کەس هەیە تاڕادەیەك بەدەقەکانی قورئان و سوننەت ئاشنایە، بەڵام کە دێتە سەر چۆنیەتی هێنانەخوار (تنزیل)ی ئەو دەقانە بۆ سەر دنیای واقیع و هەڵس و کەوت کردن لەگەڵ موفرەداتی ڕووداوەکاندا بەچەسپاندنی یاسا شەرعی‌یەکان بەسەریاندا! دەبینی بەکجار کلۆڵ و دەستەپاچەیەو کورد گوتەنی (وەستای قسان و کۆڵەواری دەستانە)!.

پێویستە ئەوەش بگوترێ کە پەیدابوونی خەسڵەتی سەرڕاستی و کارامەیی و لێزانی تەنها بەشارەزایی و وریایی دەربارەی واقیع و دەوروبەر مەیسەر نابێ، بەڵکو پێویستی بەتێپەڕبوونیش هەیە بە ئەزموونگەلی جۆراو جۆردا، چونکە هەروەك چۆن زانیاری تیۆری (نظري) بەچوونە نێو جیهانی دەقان (نصوص)و خوێندنەوەی کتێبانەوە پەیدا

دەبێ، زانیاریی کردەیی (عملي)یش بەچوونە نێو دەریای جم و جۆڵ و چالاکیی و ڕەفتارو هەڵوێستان دەستگیر دەبێ، ئەگەرنا نابێ، پێشینانیش بەخۆڕایی نەیانگوتوە (لەزۆر گەڕاوان بپرسە لەزۆر ژیاوان مەپرسە!).

سێ:

پارێزکار (متقي)، بەڵێ! وێڕای شارەزایی و سەرڕاستی بەڕاستی پارێزکاریش خەسڵەتێکی گەورەو گرنگە بۆ هەر سەرکردەو سەرکردایەتی‌یەکی ئیسلامی کەدەیەوێ لەئاستی ئیسلام دابێ، چونکە شارەزایی و سەرڕاستی بەبێ پارێزکاری بەس بابایەکی (زۆرزان و جەربەزە)یان لێ پەیدا دەبێ و هیچی‌ترا هەر بۆیەش لەقورئانی‌دا هەرچی خێرو چاکەی دنیاو قیامەتە بەپارێزکاری (تقوی)یەوە بەستراوەتەوە، وەك لەبەشی هەشتەم (توێشووی ڕێگا)ی (بەرنامەی فیکریی...)دا[1] باسمان کردووە.

پێویستە ئەوەش بڵێین کە: بەڕاستی ئەم مەسەلەی سەرکردایەتی و مشوورگێڕایەتی‌یە بەردی بناغەو گەورەترین و سەرەکی‌ترین مەرجی هەر جم و جۆڵ و کۆمەڵێکی ئیسلامی‌یەو ئەگەر کار لێرەوە تەواو بوو لەهەموو بنەماو بنچینەکانی دیکەش دا تەواو دەبێ و، ئەگەر خوانەخواستە لێرەشەوە بەخواری ناتەواوی هات بەهیچ شتێك و هیچ ئەسڵ و بنەمایەکی‌تر ڕاست نابێتەوەو ڕاست نابێتەوە، ئاخر چۆن داری خوار سێبەری ڕاستی دەبێ، یان چۆن بناغەی خوار دیواری ڕاستی لەسەر هەڵدەچنرێ؟ یان چۆن درەختی زڕ میوەی بەتام و خۆش دەگرێ؟!!

* * *

---

[1] بڕوانە لاپەڕە (١٨٢) تا (١٩١).

٢- دەبێ ڕاوێژ (شوری) بناغەی بڕیارو کاروبار بێ

﴿وأمرهم شوری بینهم﴾

بەڵێ پاش هەبوونی سەرکردەو سەرکردایەتی زاناو داناو پارێزکار، بڕیاردان و کاروبار هەڵسووڕاندن لەسەر بناغەی ڕاوێژو پرس و ڕاو تەتەڵەکردن و لەبێژینگ دانی بیروبۆچوونەکان گرنگترین و گەورەترین بنەمای شەرعی کۆمەڵ و بزووتنەوەیەکی ئیسلامیی‌یە، هەر بۆیەش خوای زاناو پەنهان بین لەسووڕەتی (الشوری)دا کە مەککەیی‌یە خەسڵەتی کاروبار هەڵسووڕاندن بەپێی ڕاوێژی خستۆتە نێوان نوێژ بەرپاکردن و ماڵ بەخشینەوە، کەدوو خەسڵەتی هەرە گەورەو بنچینەیی تاك و کۆمەڵی مسوڵمانن و تەنانەت زۆر لەزاناو پێشەوایان ڕایان وایە کە ئەگەر ئینسانی مسوڵمان بەجواندنی هەر فەرزێك کافر نەبێ، بەچواندنی نوێژو زەکات لەئایین دەردەچێ[1]، خوای مەزن فەرموویەتی ﴿..والذین استجابوا لربهم وأقاموا الصلاة وأمرهم شوری بینهم ومما رزقناهم ینفقون﴾ الشوری (٣٨).

وەلەڕاستی‌دا بەدیلی ڕاوێژ جگە لە خۆسەپاندن و تاکرەوی‌و دیکتاتۆریەت هیچی‌تر نیەو نابێ، پێویستە ئەوەش بگوترێ کە یەکەمین و کاریگەرترین کەس بۆ کارپێ‌کردن یان لەکارخستنی ئەسڵی ڕاوێژ شەخسی یەکەم و سەرکردەی ئەو کۆمەڵەیە.

[1] بڕوانە (مجموع فتاوی شیخ الإسلام) بەرگی (٧) الایمان.

٣- بەرنامەیەكی شەرعی ڕێك و ڕوون و گونجاو (متناسب) لەگەڵ قۆناغەكانی كارو خەبات دا

﴿لكل جعلنا منكم شرعة ومنهاجاً﴾

ئەمیش سێیەمین بناغەی شەرعی‌یە بۆ هەر كۆمەڵ و جم و جۆڵێكی ئیسلامی، جاهەرچەندە ئەگەر بەسادەیی سەرنج بدەین ڕەنگە بڵێین: دەبوو ئەم بنەمایە لەریز (ترتیب)دا یەكەمین بووایە، بەڵام لەڕاستی‌دا وانی‌یە، چونكە:

یەك : هیچ بەرنامەیەكی خوا نەهاتۆتە خوار مەگەر بۆ پێغەمبەرێك، واتە هەتا پێغەمبەرێك دیاری نەكرابێ خوا بەرنامەیەكی نەناردووە، چونكە بەرنامە ئەگەر شخسێكی شایستە وەری نەگرێو پیادەی نەكات دەبێتە شتێكی پووچ (عبث)و بێ حیكمەت كەئەمەش لەخوای كاربەجێ ناوەشێتەوە.

دوو : پێغەمبەری خوا ﷺ لەگەڵ (معصوم) بوونیشی‌دا خوا (جل جلاله) فەرمانی پێ كردووە كە لەو بڕیارانەدا كە (وەحی)یان لەسەر نیەو بۆ ڕاپەڕاندنی كاروبار ڕاوێژ بەهاوەڵانی بكات ﴿وشاورهم في الأمر..﴾ آل عمران (١٥٩)، جادیارە كەغەیری ئەو هەر كەسێك بێ هەوجار هەوجار لەسەری پێویستە ڕاوێژ بكات ودوای پرس و ڕا پێكردن و ڕاوێژی هاوەڵەكانی‌و هەڵبژاردنی كام ڕایە پەسندترو بەهێزترە ئنجا بڕیار بدات، كەواتە دوای سەركردە دەبێ ئەنجوومەنێكی ڕاوێژ (مجلس شوری)یش هەبێ ئەوجار نۆرەی بەرنامە دێت.

سێ : ئێمە مەبەستمان لە بەرنامە لێرەدا خودی قورئان و سوننەت نیە، بەڵكو مەبەستمان ئەو بەرنامەو پەیرەوەیە كە كۆمەڵێكی ئیسلامی لەسەری ڕێك دەكەون بۆ پەیرەوی لێكردنی تاكو ئەو ئامانجە شەرعی‌یانەی كە لەبەر چاویان گرتوون بیان هێنێتەدی، جابێگومان ئەو بەرنامەیەش دەبێ هەڵقوڵاوی قورئان و سوننەت بێ‌و گونجاو (متناسب)یش بێ لەگەڵ تواناو برست و قۆناغی كاری ئەو كۆمەڵەدا، دیارە ئەمەش لەدوای پێغەمبەر ﷺ كە لەڕێگای وەحی‌یەوە بەندو برگەكانی بەرنامەی بۆ دیاری دەكرا، تاقە لایەنێك كە دەسەڵات و ماف و شایستەیی ئەوەی هەبێ ئەنجوومەنی ڕاوێژ (مجلس

الشوری)یە بەسەرۆکایەتیی و لەژێر چاودێری فەرمانڕەواو برا گەورەیەکدا. دیارە هەرکام لەم (قید)انەش (شەرعی، ڕێك و ڕوون، گونجاو لەگەڵ قۆناغی کاردا) بێ حیکمەت دانەندراون و پێویستە بەوردی سەرنج بدرێن.

٤- پابەندی (إلتزام)ی موو بەمووی هەموو لایەك بە بەرنامەی کارەوە

﴿ثم جعلناك على شريعة من الأمر﴾

هەر بەرنامەیەك هەرچەندە تێرو تەواو بێ مادام پیادە نەکرێو جێبەجێ نەکرێ، هیچی لێ هەڵناوەرێ، هەر بۆیەش خوای کاربەجێ پێغەمبەران (عليهم الصلاة والسلام)ی هەڵبژاردوون بۆ وەرگرتن و ڕاگەیاندنی پەیام و بەرنامەکانی خۆی کە چاکترین و شایستەترینی نێو بەندەکانیی و لەهەموو بەندە برواداری چاکەکارەکانی خوا چاکترو زیاتر بەبەرنامەکانی خواوە پابەند بوون و پێش زمانی وتار بەزمانی کردار ئایینی خوایان ڕاگەیاندوومو ڕانواندوومو وەك پێویست و شایستەیە خوایان پەرستوومو بەرنامەکانیان بەڕێوە بردووە، بەشێوەیەك کە هەر کامێکیان تەرجەمەی کردەیی و موجەسسەمەی ئەو پەیام و بەرنامەیەی خوا بوون کە پێیدا ڕەوانە کردوون، وەبێگومان ئەگەر وانەبووایە خەڵکی بیانوویراو نەدەبوون و (إقامة الحجة)یان لەسەر نەدەکرا، خوای میهرەبان و بەخشندە لەو بارەوە فەرموویەتی ﴿رسلا مبشرين ومنذرين لئلا يكون للناس على الله حجة بعد الرسل..﴾ النساء (١٦٥).

جابێگومان کۆمەڵێکی ئیسلامی کەدەیانەوێ بەڕێی پێغەمبەراندا بڕۆن و ئەرکی بەرزو پیرۆزی ئەوان دوای خۆیان جێبەجێ بکەن و بەرنامەی خوا لەژیانی خەڵکیدا بەرپا بکەن، دەبێ هەر کامێکیان لەزاتی خۆیداو وتکراش لەوپەڕی پلەی پابەندی دابن بەبەرنامەی خواوەو بەموو لێی لانەدەن، بەتایبەتی شەخسی سەرکردەو ئەوانەی دەوروبەری کە ئەنجوومەنی ڕاوێژی ئەو کۆمەڵە پێك دێنن.

٥- كار سپاردن بە ئەندامان لەسەر بناغەی شایستەیی‌و توانا

﴿وجعلنا منهم أءمة يهدون بأمرنا لما صبروا وكانوا بآياتنا يوقنون﴾

بەڵێ پێنجەمین بنەمای شەرعی هەر کۆمەڵێکی ئیسلامی ئەوەیە کە لەسەر بناغەی لێهاتوویی‌و لێوەشاوەیی کار بەئەندامانی خۆی بسپێرێ‌و بێجگە لەمە هیچ پێوەرێکی دیکە دەووری نەبێ لە کارپێ‌سپاردنی ئەندامانـدا وەك خزمایەتی‌و ناوچەگەری‌و گوێ لەمستی‌و سینگ بردنە پێش و... هتد، چونکە هەم شەرع لەچەندان دەقی بێ پێچ و پەنادا فەرمان بەوە دەکات بۆ وێنە ﴿إن الله اصطفاه عليكم وزاده بسطة في العلم والجسم﴾ البقرة (٢٤٧) وە ﴿قال اجعلني على خزائن الأرض اني حفيظ عليم﴾ يوسف (٥٥) وە ﴿ياأبت استأجره إن خير من استأجرت القوي الأمين﴾ القصص (٢٦) وەك دەبینین هەر کام لەو سێ کارە (فەرماندەیێتی جەنگی -طالوت - و سەرپەرشتی کاروباری ئابووری‌ی -یوسف- و شوانێتی -موسى- عليهم السلام لەگەڵ دوو سیفەتدا باس کراون کە بنەمای راپەڕاندنی ئەو کارەن؛ فەرماندەیێتی جەنگ زیاتر پێویستی بەجەستەی بەهێزو خۆڕاگرو زانیاری‌و هونەری جەنگ هەیەو، کاروباری ئابووریش بەبێ پارێزەرێتی‌و زانیاری‌ی ئابووری راناپەڕێندرێ‌و، شوانێتیش هەم پێویستی بەهێزو تواناو هەم بە دەستپاکی‌و ئەمینداریتی دەکات!

پێغەمبەری خواش ﷺ فەرموویەتی (من استعمل رجلا على عصابة من المسلمين وفيهم من هو أرضى لله تعالى ورسوله منه فقد خان الله ورسوله والمؤمنين) رواه الطبراني بإسناد صحيح.

وەهەم بەعەقڵ و تەجرەبەی مێژووش ئیسپات بووە کە هەر گەل و کۆمەڵێك لەسەر بناغەی شایستەیێتی کاروباریان بەم و بەو نەسپێررابێ، زوو دووچاری فەلاکەت و گێرەو کێشەو ناکۆکی بوو ون و بەرەو سەرەنجامی شووم و بێ‌خێر چوو ون، هەر بۆیەش پێغەمبەری دڵسۆزو دووربینمان فەرموویەتی (إذا وسد الأمر إلى غير أهله فانتظر الساعة) رواه

البخاري[1]، واته: هەر كاتێك كاروبار بەغەیری خەڵكی شایستەی خۆی سپێررا چاوەڕێی قیامەت بكە، دیارە ئەم ڕستەیەش (فانتظر الساعة) وەك زانایان فەرموویانە، هەم قیامەتی گەورەو هەم قیامەتی گچكەش كەكۆتایی‌و هەرەس هێنانی ئەو كارەیە دەگرێتەوە.

٦- گوێڕایەڵی‌و فەرمانبەری (السمع والطاعة)ی بێ پێچ و پەنا بۆ براگەورە مادام بێ شەرعی نەبێ

﴿..وقالوا سمعنا وأطعنا غفرانك ربنا وإليك المصير﴾

شەشەمین بنەمای شەرعی هەرە گرنگ و گەورەی پێویست بۆ هەر كارو جم و جۆڵێكی ئیسلامی، بریتی‌یە لە گوێگرتن و بەقسەكردن (السمع والطاعة)ی قاعیدە بۆ قیادە، یان خوارێ بۆ سەرێ. وەبێگومان بەبێ ئەم بنەماو ئەسڵە شەرعی‌یە كە لەگەڵێك دەقی قورئان و سوننەت دا داكۆكی‌ی لەسەر كراوە هیچ كارو چالاكی‌یەكی ئیسلامی‌ی بەكۆمەڵ ئەنجام نادرێ، وە بەئەندازەی چەسپاوی‌و دامەزراوی ئەم بنەمایە لەهەر كۆمەڵ و بزووتنەوەیەكی ئیسلامی‌دا كارو چالاكی‌یەكان گورج و گۆڵترو خێراتر ڕادەپەڕن و بەپێچەوانەش بەپێچەوانەوە، هەر بۆیەش درووشمی هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەر ﷺ خوا لێیان ڕازی بێ كە نموونەی هەرە بەرزو تەواوی مسوڵمانەتی بوون بریتی بووە لە ﴿سمعنا وأطعنا﴾، بەڵام درووشمی جوولەكەكان كەنموونەی نافەرمانی‌و سەرەڕۆیی‌و بێ گوێیین بریتی‌یە لە ﴿سمعنا وعصینا﴾ !!

بەڵام لێرەدا پێویستە دوو شت ڕوون بكرێتەوە:

---

[1] بڕوانە (ریاض الصالحین) بەژمارە (١٨٤٦).

یەك: گوێ بۆ گرتن و بەقسەکردنی قاعیدە بۆ قیادە پێویستە دەست و بردو بێ پێچ و پەنا بێ‌و لەتەنگانەو فەرحانیو بێ‌خۆشبوون و بێ‌ناخۆشبوون (العسر والیسر والمنشط والمكره) دابێ، نەك تەنها لەکاتی خۆشیو ئاساییو بێ خۆشبوون و کەیف لێبوون دا[1]!!

وەپێویستە مسوڵمانان دەرس و پەند لە جوولەکە وەربگرن کە زۆر بەخاوو خلێچکی ئەگەر فەرمانێکیشیان ئەنجام دابا ئەنجامیان دەدا، وەك لەبەسەرهاتی سەربڕینی مانگاکەدا زۆر ڕوون و ئاشکرا دیارە کە لەسوورەتی (البقرة)دا هاتووە.

وە لەکاتی تەنگانەو ناڕەحەتیداو مادام کەیفیان لێ نەبایە دادەنیشتن ، وەك لە سوورەتی (المائدة)دا خوای زانا لێیان دەگێڕێتەوە ﴿إذهب أنت وربك فقاتلا إنا هاهنا قاعدون﴾ ، یان پێچ و پەناو فرت و فێڵیان لەئەنجامدانی دەکرد، وەك ڕاوە ماسیی ڕۆژی شەممە کە لەسوورەتی (الأعراف)دا لێیان دەگێڕێتەوە ﴿إذ تأتيهم حيتانهم يوم سبتهم شرعاً﴾.

دوو : ئەو گوێڕایەڵیو فەرمانبەریە تەنها کاتێك لەسەر مسوڵمانان بۆ فەرماندەو برا گەورەیان پێویستە ئەگەر لەسنووری شەرع دا بێ‌و، فەرمانیان پێ نەکات بەکردنی شتێکی ناشەرعی، یان نەکردنی ئەرکێکی شەرعی، چونکە کۆمەڵی ئیسلامیو کۆمەڵگای مسوڵمان پێویستە بەقیادەو قاعیدەوە ملکەچ و پابەندی ئایین و بەرنامەی خوا بن و، فەرمانڕەواش لەئیسلامدا شەرعیەتی حوکم و دەسەڵاتی خۆی بەگوێرەی بەرنامەی خوا وەرگرتووەو هەر لەو سنوورو جوغزەشدا گوێی لێ دەگیرێ‌و بەقسەی دەکرێ‌و، هیچکەس لە بێ‌فەرمانی خواو سەرپێچی بەرنامەکەیدا بەقسەی ناکرێ، وەك

---

[1] (عليك بالسمع والطاعة في عسرك ويسرك ومنشطك ومكرهك وأثرة عليك) رواه مسلم.

پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (إنما الطاعة في المعروف)[1] رواه البخاري ومسلم، هەروەها فەرموویەتی (لاطاعة لمخلوق في معصية الخالق).

لێرەدا بەپێویستی دەزانم ئاماژە بۆ ڕاستی‌یەکی دیکەش بکەم کە زۆر کەس تێیدا بەهەڵە دەچن، ئەویش ئەوەیە کە فەرمانبەری‌و گوێڕایەڵی بۆ فەرماندەو برا گەورە فەرزەو، بە نەکردنی ئینسان گوناحبار دەبێ، هەروەك چۆن بە سەرپێچی‌و لاملی لەفەرمانی خواو پێغەمبەر ﷺ گوناحبار دەبێ! کەواتە هیچ کەس نابێ وابزانێ کە بیستن و جێ‌بەجێ‌کردنی فەرمانی برا گەورەو فەرماندەی شەرعی، شتێکە ئینسانی مسوڵمان تێیدا سەرپشك (مختار)ەو دەتوانێ بیکات یان نەیکات! پێغەمبەری خوا ﷺ لەو بارەوە فەرموویەتی (من اطاعني فقد أطاع الله ومن عصاني فقد عصى الله، ومن يطع الأمير فقد أطاعني ومن يعص الأمير فقد عصاني) متفق عليه[2].

بەڵام دیسان لێرەش دا دەبێ وریابین و هەر کەس ڕاست بووەو فەرمانێکی براگەورەیەکی بەدڵ نەبوو بۆی نیە بەبیانووی (ناشەرعی بوونی) سەرپێچی‌ی لێ بکات و بەقسەی نەکات، بەڵکو دەبێ ئەو فەرمانە ناشەرعی بوونەی ئاشکراو بێ پێچ و پەنا بێت و پێچەوانەی دەقێکی قورئان یان سوونەتی ڕاست (صحیح)ی پێغەمبەر یان بنچینەیەکی شەرعی بێت کە قورئان و سوونەت دەلالەتی لەسەر دەکەن.

---

[1] هۆی گوترانی ئەم فەرموودەیە ئەوەبوو کە پێغەمبەر ﷺ کۆمەڵێك لە هاوەڵانی خۆی بۆ شوێنێك ناردو یەکێکی کردە فەرماندەیان و ئەویش دوای ئەوەی لەسەر شتێك لێیان قەڵس بوو فەرمانی پێ‌کردن دار کۆبکەنەوەو ئاگرێك بکەنەوەو پاشان فەرمانی پێ‌کردن بچنە نێو ئاگرەکەوە لەوەوە کێشەیان لێ‌پەیدا بوو ئایا بەقسەی بکەن و بچنە نێوی یان نەچن! جاکاتێك گەڕانەوە لای پێغەمبەر ﷺ فەرمووی (لو دخلتموها ماخرجتم منها أبدا، إنما الطاعة في المعروف) بڕوانە (الأساس في التفسير) ی مامۆستا سەعید حەوا، ب٢، ل١١٠٣.

[2] بڕوانە (ریاض الصالحین) ل٢٤٣.

کۆتایی ئەم باسەش بەم فەرموودەیەی پێغەمبەری خواﷺ دێنین کە دەفەرموێ (السمع والطاعة على المرء المسلم فيما أحب وكره مالم يؤمر بمعصية، فاذا أمر بمعصية فلا سمع ولا طاعة) متفق عليه.

٧- پشت بەخوا بەستن و لەسەر پێی خۆ وەستان لەهەموو ڕوێکەوە

﴿وعلى الله فليتوكل المؤمنون﴾ ﴿فاستوى على سوقه﴾

بەڵێ ئەمیش حەوتەمین بنەماو ئەسڵی شەرعی‌ی گەورەو گرنگی کارو جووڵانەوەی ئیسلامی‌یەو، کۆمەڵی ئیسلامی بەبێ پشت بەخوا بەستن (التوكل على الله) ناتوانن درێژە بە کارو خەباتی ئیسلامی‌یانەی خۆیان بدەن، چونکە سرووشتی پەیام و بەرنامەی خوا وایە -بەدرێژایی مێژووش هەروا بووە- کەدوژمن و ناحەزی زۆرن و چاویان پێی هەڵنایەت، لەسۆنگەی ئەوەوە کەتێکچوونی بازاڕی خۆیان و سەرنگوومی تەخت و تاجی خۆیانی تێدا دەبینن، وەك وەرەقەی کوڕی نەوفەل لەوەڵامی پێغەمبەرداﷺ کەدوای ئەوەی پێی گوت (ياليتني فيها جذعا أكون حيا حين يخرجك قومك) پرسی (أو مخرجي هم؟!) ئەویش گوتی (نعم لم يأت رجل قط بما جئت به إلا عودي)[1].

جا شوێنکەوتووانی بەرنامەیەکی ئاواو هەڵگراتی پەیامێکیوا جگە لەوەی کەئیمان و عەقیدەکەیان لەسەریان پێویست دەکات، سرووشتی ڕێبازو بەرنامەکەشیان ناچاریان

---

[1] أخرجه البخاري في صحيحه، وأخرجه مسلم في صحيحه أيضا. بڕوانە (السيرة النبوية الصحيحة) ی دكتور ضياء العمري، ب١، ل١٢٦.

دەکات کە تاقە پشت و پەناو جێ‌ی هانایان بەس خوا بێت و هیچ جۆرە ئومێدو چاوەڕوانی‌یەکیان بەکەسی دیکەو لەکەسی دیکە نەبێ.

ئاشکراشە کەمەبەست لەپشت بەخوا بەستن وازهێنان لەهۆیەکان (الأسباب)و دەست بەخۆدا بەردانەوە نیە، بەڵکو مەبەست دڵ بەس بەخوا بەستن و چاوەڕوانی تەنیا لەو کردنە، ئەگەرنا نابێ لە دابینکردنی هیچ هۆکارێك دا کە سەرگرتنی کارەکەی پێویستی پێ‌بەتی درێغی بکات، دەنا گوناحبار دەبێ، هەروەك چۆن بەپشت بەخوا نەبەستن گوناحبارو باری لار دەبێ، ئنجا لەسەر پێ‌ی خۆ وەستان و متمانە بەخۆبوونی کۆمەڵی ئیسلامیش هەر بەرهەم و زادەی پشت بەخوا بەستن و دڵ بەخوا خۆشبوونیانەو بەبێ (توکل علی الله) لەسەر پێ‌ی‌خۆ وەستان لەخەیاڵ پڵاو بەولاوە چی‌تر نابێ!

بەڵێ! وابەستەیی‌و دابەستەیی لەکارو جم و جۆڵی ئیسلامی‌دا، ئەو کارە دەکاتە شتێکی قرپۆك و بۆش و جەستەیەکی دەرداژۆو نەخۆش، بۆیە دەتوانین بڵێین: پشت بەخوا بەستن (التوکل علی الله) بۆ کاری ئیسلامی لەجێگای هەوێنە بۆ شیرو هەروەك چۆن شیری بێ هەوێن سەرەنجام هەڵدەبزڕکێ‌و دەبێ فڕێ بدرێ، کارو خەباتی ئیسلامیش ئەگەر لەسەر ڕەگ و ڕیشەی خۆی نەوەستێ‌و پشت بەپەروەردگاری خۆی نەبەستێ هیچی لێ هەڵناوەرێ!

کەواتە: هەر کۆمەڵ و بزووتنەوەیەکی ئیسلامی بیەوێ واقیع بگۆڕێ نەك واقیع بیگۆڕێ! دەبێ زۆر بەجیددی سەربەخۆیی‌و ئازادی‌ی خۆی بپارێزێ لەهەموو بوارەکانی فیکری‌و سیاسی‌و ئابووری‌و... هتداو بەهیچ کلۆجێك نەهێڵێ بدۆڕێ ئەگەرچی لەو پێناوەشدا ئارەقی زۆریش بکات و خوێنی زۆریشی لێ بچۆڕێ!

لەکۆتایی ئەم بەشی یەکەمەش دا بەپێویستی دەزانم ئەم ڕاستی‌یە ڕابگەیەنم کە لەزۆر جێگای دیکەشدا گوتوومەو تەئکیدم کردۆتەوە، ئەویش ئەوەیە کە:

هەروەك چۆن هەرچی خەسڵەتی نزم و پەستە هەموویان زادەو بەرهەمی کوفر یان ئیمانکزیەو دوور لەخواییین[1]، هەرچی خوو وخدەو خەسڵەتی جوان و ڕەندو بەرزو پەسندیش هەیە هەموویان بەرو میوەی درەختی ئیمانن، کەواتە:

بۆ ئەوەی هەرچی زیاتر سەقامگیربوونی خەسڵەتە بەرزو پەسندەکانی وەك: کار بەراوێژو پابەندی بەبەرنامەوەو گوێرایەڵی‌و فەرمانبەریەو پشت بەخوا بەستن و لەسەر پێ‌ی خۆ وەستان و یەکتر خۆشویستن و ڕێزی یەکتر گرتن و... هتد لەنێو کۆمەڵ و بزووتنەوەیەکی ئیسلامی‌دا مسۆگەر بکەین پێویستە کاری جیدیەو شێلگیرانە بکەین بۆ گەشە پێدان و قوولکردنەوەو دامەزراندنی ئیمان و عەقیدە لە عەقڵ و دڵی قیادەو قاعیدەدا بەو شێوازەی کە قورئان ڕوونی کردۆتەوەو پێغەمبەری خوا ﷺ هاوەڵە بەرێزەکانی خۆی بەتایبەتی ﴿السابقون الأولون من المهاجرين والأنصار﴾ ی لەسەر پەروەردە کردن و پێگەیاندن رضي الله عنهم وأرضاهم أجمعين.

❁ ❁ ❁

---

[1] دیارە مەرج نیە هەر کەسێك یەکێك یان زیاتر لەو خەسڵەتانەی تێدابوون کافری موتڵەق بێ! نەء بەڵام بێگومان خەلەل و کەم و کووڕی لەئیمان و عەقیدەکەیدا هەیەو بەجۆرێك لەکوفری گچکەوە گیرۆدە بووە، خوای زاناش فەرموویەتی ﴿فلاتخافوهم وخافون إن كنتم مؤمنين!﴾ آل عمران (١٧٥)، واتە ئەگەر ئیمانداری کامڵن!

بەشی دووەم

بنچینەكانی هەڵس و كەوت

(قواعد التعامل)

بەڕێزان، خوشك و برایانی سەر بە بزووتنەوەی ئیسلامی!

دوای ئەوەی لەبەشی یەكەم دا بنەما شەرعی یە سەرەكی یەكانی هەر كۆمەڵ و بزووتنەوەیەكی ئیسلامیمان خستەڕوو، تاكو لێمان حاڵی بێ بزووتنەوەی ئیسلامی تاج ئەندازەیەك بەپێ ی شەرع بەڕێوە دەچێ! وەلەكوێو كوێدا كەم و كووڕیو كرچ و كاڵی هەیەو پێویستی بەچارەسەر هەیە، لەم بەشەش دا لەدوو بەندی سەرەكی دا شێوازی ڕەفتارو ئەو بنچینانەی كە دەبێ بۆ هەڵس و كەوت لەگەڵ خەڵك و دەوروبەردا ڕەچاو بكرێن دەخەینەڕوو، بەڵام لێرەدا دەمەوێ ئەو ڕاستی یە تەئكید بكەمەوە كە پێشتریش ئاماژەم بۆ كرد، كەهەرچەندە هەر كامێكمان بەشەخسی هەتا ڕادەیەكی زۆر دەتوانێ - ئەگەر بیەوێ- شەرع چۆنی فەرمووە ئاوا لەگەڵ هەموو چین و توێژەكانی كۆمەڵگادا ڕەفتار بكات، بەڵام هەموومان وەك (بزووتنەوەی ئیسلامی) بەس كاتێك دەتوانین لەئاستی بەرنامەو شەرعی خوادا لەگەڵ دەوروبەرمان دا هەڵس و كەوت بكەین كە بزووتنەوەیەكی ڕاست و ساغ بین و، قیادەو پاشانیش قاعیدە بەتەواوی پابەندی بنەما شەرعی یەكان بن! ئەگەرنا عارەب گوتەنی (فاقد الشئ لایعطیه) وە (من لم یكن لنفسه فكیف یكون لغیره!).

كەواتە:

هەتا خۆمان (قیادەو قاعیدە) بەو شێوەیە لێ نەكەین كەشەرع لێ ی داوا كردووین و دەستوورو یاساكانی شەرع بەتەواوی مەعنا بەسەر خۆماندا نەچەسپێنین و حەقیقەتەكانی ئیمان و ئیسلام و ئیحسان هەزم نەكەین و لەگەڵ قورئان و سوننەت دا تەفاعول نەكەین،

بادڵنیا بین کە بەرەو پێش چوون و گەشەکردنمان مەحاڵەو خەڵك چاککردن و واقیع گۆڕینمان خەون و خەیاڵە! نەك هەر ئەوەندە بەڵکو دەبێ زۆریش مەترسی ئەوەمان هەبێ کەخوای دەوڵەمەندو بێ‌نیاز لێشمان تووڕە بێ‌و، لەسەر ئەو بەرنامە تێرو تەواوو چاك و پاکە وەدەنگ بێ، کەئێمە ئاڵاو درووشمیمان بەرز کردۆتەوە، بەڵام بۆی بووینە ئاوێنەیەکی تڵخ و ژەنگاویو خەریکین لەبەرچاوی خەڵکی لەجیاتی شیرینکردن ناشیرینی دەکەین و، ئەوانیش سەرەنجام لێی دەسڵەمنەوەو لێشی دڕدۆنگ دەبن و، ئاوا لەئاکام دا لەباتی ئەوەی بەڵگەی ئیسپاتی ڕاستیو تەواوی ئیسلام بین بەسەر خەڵکەوە وەك خوا فەرموویەتی ﴿وكذلك جعلناكم أمة وسطا لتكونوا شهداء على الناس﴾ البقرة (١٤٣)، بەپێچەوانەوە ببینە بەڵگەی دەستی خەڵکی لەسەر ئیسلام ﴿ شهداء للناس!﴾، کەدیارە سەرەنجامێکی ئاوا شوومیش بۆ کۆمەڵ و بزووتنەوەیەکی ئیسلامی ڕووزەردیو سەرشۆڕی بەردەم خواو خەڵکی‌یە لەدنیاو دواڕۆژداو هەر کەسێك تۆسقاڵێك بەتەنگ قیامەت و دواڕۆژی خۆیەوە بێ پێی ڕازی نابێ‌و هەموو هەوڵی دەخاتەکار کە دووچاری نەبێ.

پوختەی مەبەست :

ئەم بەشی دووەمە -هەڵس و کەوت کردنی شەرعی‌یانە لەگەڵ خەڵك دا- زادەو بەرهەمی بەشی یەکەمە بەبێ‌وی نایەتەدی.

دیارە هۆی دابەشکردنی ئەم بەشی دووەمەش بۆ دوو بەند ئەوەیە کە لەبەندی یەکەم دا هەڵوێستی بزووتنەوەی ئیسلامی لەڕووی عەقیدەیی‌و مەبدەئی‌یەوە لەبەرانبەر کۆمەڵگاو چین و توێژەکانی‌دا بخەینەڕوو، وە لەبەندی دووەمیش دا لەڕووی کردەیی‌و ڕەفتارو ئاکارەوە شێوەی شەرعی‌ی هەڵس و کەوتی بزووتنەوەی ئیسلامی لەگەڵ دەوروبەری‌دا روون بکەینەوە.

بەندی یەکەم

هەڵوێستی مەبدەئی لەئاقار کۆمەڵگەدا

ئەم مەسەلەیە لەچەند خاڵێك دا دەتوێژینەوە:

(١)

بزووتنەوەی ئیسلامی بەس ئیسلام کە قورئان و سوننەت سەرچاوەی ڕوون و بێچەندو چوونی بەشایستەی ئەوە دەزانێ کەبەرنامەی ژیان و گوزمرانی تاك و کۆمەڵ بێ لەهەموو بوارو لایەنەکانیدا، چونکە خوای پەروەردگار فەرموویەتی ﴿.. الیوم أكملت لكم دينكم وأتممت عليكم نعمتي ورضيت لكم الأسلام دينا..﴾ المائدة (٣).

(٢)

بزووتنەوەی ئیسلامی هەموو بەرنامە مرۆڤکردەکان بێجیاوازی لەنێوانیان دا بە (کوفر) دەزانێ، چونکە هیچ کامیان مۆری تەئیدی خوای دادگەرو فەرمانڕەوایان پێوە نییە، بۆیە سەرجەمیان بە بەرنامەی کوفرو حوکمی نەفامی لەقەڵەم دەدرێن، چونکە بەرنامەو حوکم بەگشتی دوو جۆرن؛ (أ) حوکم و بەرنامەی خوا، (ب) حوکم و بەرنامەی نەفامی، وەك خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی ﴿أفحكم الجاهلية يبغون؟ ومن أحسن من الله حكما لقوم يوقنون﴾ المائدة (٥٠). دیارە لەئیسلامیش دا (حوکم و عیبادەت و دین) هەر یەك شتن ولەیەك جودا نین، وەك خوای کاربەجێ فەرموویەتی ﴿..إن الحكم إلا لله أمر ألا تعبدوا إلا إياه ذلك الدين القيم ولكن أكثر الناس لايعلمون﴾ یوسف (٤٠). واتە: فەرمانڕەوایەتی بەس ئی خوایە، فەرمانی کردووە کەبەس ئەو بپەرستن، ئائەوە ئایینی ڕاستە، بەڵام زۆربەی خەڵکی نازانن!

بەڵێ! ئایینی تەواو ئەوەیە کەئەو زاتەی بەس خۆی شایستەی بەندایەتی بۆ کـران و پەرسترانە -کەخوای پەروەردگارە- هەر ئەویش حاکم و فەرمانڕەوا بێت.

(٣)

دیارە هەر کەسێکیش ئیسلامی ناسیبێ، یان توانیبی بیناسێ بەڵام ئیهمالی کردبـێو پشتی تێکردبێ، کەچی بڕواو قەناعەتی بەڕاستیو تەواوی یەکێك لەو بەرنامانە بێـت و بێی لەئیسلام چـاکتر یـان وەك ئیسلام بـێ، ئـەوە شوێنیان بکـەوێ یـان تـا بـەکافر دادەنرێ، وەك خوای بەرزو زانا فەرموویەتی ﴿ومن يبتغ غيرالإسلام دينا فلن يقبل منه وهو في الاخرة من الخاسرين﴾ آل عمران (٨٥).

(٤)

هەروەها هەر کەسێك ئینکاری ڕاستیی بەك یاساو حوکمی ئاشکرای ئیسلام بکات کەزاناو پێشەوایان بە (إنكار ماعلم من الدين بالضرورة) تەعبیریان لێداوەتەوە، یـان گاڵتـەو گەمە بەشتێك لەشتەکانی ئیسلام بکات یان هەر کـردەوەو ڕەفتارێك ئـەنجام بـدات کـە بەڕاشکاوی کوفری لێ بفامرێتەوە، وەك سوجدە بردن بۆ سەنەم، یان خاچ کردنە مـل... ئەوا بەکافر لەقەڵەم دەدرێ، خودای دادگەر فەرموویەتی ﴿ولئـن سـألتهم ليقولـن إنما كنا نخوض ونلعب! قل أبالله وآياته ورسوله كنتم مستهزءون؟! لاتعتذروا قد كفرتم بعد إيمانكم..﴾ التوبة (٦٥-٦٦).

بەڵام لێرەدا دەبێ وریا بین و لەدوو حاڵاندا بەهەڵەدا نەچین:

یەك : هەرچەندە قسـەیەك یان بیروبۆچوونێك یان هەڵوێـستێك و ڕەفتـارێك خـۆی لـەخۆیدا (کوفـر) بێـت، نـاتوانین بـێ سـێودوو هـەر کەسـێك ئـەو قسـەو بۆچـوون و ڕەفتارەمان تێدا بینی بەکسەر حوکمی (کافر بوون)ی بەسەردا بدەیـن، چونکـە زانایـانی ئیسلام هەموویان لەسەر ئەوە یەك دەنگن کە جـاریوا دەبێـت قسـەیەك یـان کردەوەیـەك کوفرە، بەڵام خاوەنەکەی بەکافر داناندرێ، چونکە بەکافر دانانی هـەر ئینسـانێك دەبـێ

هەم پێویست کەرەکان (موجبات)ی هاتبێتەدیو هەم بەربەرچەکان (موانـع)ی لاچووبـن، کەزانایان بە (ثبوت الشروط وانتفاء الموانع) تەعبیری لێدەدەنەوە، بۆوێنە: کەسێك پـەیام و بانگەوازی ئایینی خوای بەرِوونی پێ نەگەیشتبێ‌و کەسەرخەمیشـی نـەکردبێ لـەوەدا، ئەوا هەرچەندە ئێنکاری شتێك یان زیاتر بکـات لەوانـەی کـە ئێنکـاری کردنیـان کوفـرە وەك: فەرزبوونی نوێژو رِۆژوو، یان حەرام بوونی شەرِاب و دزی، بەکافر دانانرێ هـەتا لێی حاڵی نەکرێ‌و بۆی روون نەکرێتەوە، دەقی قورئـان و سـوننەتیش لـەو بـارەوە زۆرو زەوەندن بۆوێنـە: خوای کاربـەجێ فەرموویـەتی ﴿وما كنا معذبين حتى نبعث رسولاً﴾ الإسراء (١٦٥) کەواتە دیارە بـەر لـەوەی پێغەمبـەران (علیهم الصلاه والسلام) ئـەرکی موژدەدان و ترساندن ئەنجام بدەن خەڵکی بەڵگەو بیانوویان بەدەستەوە هەیە بۆ بەندایـەتی نەکردن!

پێغەمبەریش ﷺ بەسەرهاتێکمان بۆ دەگێرِێتەوە کە بـەهێزترین بەڵگەیـە بـۆ ئیسـپاتی ئـەم مەسـەلەیە، ئەمـەش دەقـی فەرموودەکەیـە کـە هـەرکام لــە (بوخـاری و موســلیم) گێراویانەتەوەو ئەمە رِیوایەتەکەی (موسلیم)ە:

عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قـال (قـال رجـل لـم يعمـل حسـنة قـط لأهلـه: إذا مـات فحرقوه، ثم أذروا نصفه في البر ونصفه في البحر، فوالله لئن قدر الله عليه ليعذبنـه عذابا لايعذبـه أحدا من العالمين. فلما مات الرجل فعلوا ما أمرهم، فأمر الله البر فجمع مافيه وأمر البحر فجمـع مافيه، ثم قال: لم فعلت هذا؟! قال: من خشيتك يارب وأنت أعلم، فغفر الله له)[1].

وەك دەبینین ئەو کابرایە ئێنکاری دەستەڵاتی خـوای کـردووە کـە بتوانـێ زینـدووی بکاتەوە دوای سـوتێنران، کـەچی خـوا لێی خـۆش بـووە، چونکـە ئێنکـاری کردنەکـەی لەنەزانی‌و بێ‌ئاگایی بووە!

---

[1] هەروەها بروانە (مجموع فتاوى شيخ الأسلام ابن تيمية) ب٣، ل٢٣١، وەبروانـە (العقيـدة الأسلامية في القرآن ومنهاج المتكلمين) ی دكتور محمد عياش الكبيسي،ل٢٣.

تێبینی: لەبەشی سێیەمی (پرۆژەی بەرنامەی فیکریی کاری ئیسلامی)دا بەناوی (بیروباوەڕ) لەبەندی پێنجەم دا باسێکی خست و خۆڵمان لەم بارەوە کردووە بەناوی (چۆنیەتی کافربوونی ئینسان و هەڵوەشانەوەی شایەتمان)، پێویستە سەرنجی بدرێ بۆ زیاتر بەرچاو ڕوون بوونەوەو بەهەڵەدانەچوون[1].

دوو: هەرچەندە هەموو موسوڵمانێك لەسەری فەرزە کە بەس موسوڵمانان و بروادارانی بەدۆست و پشتیوان بگرێو، هەموو ئەوانەی کە کافرو بێبڕوان، یان بەدوای وان کەوتوونە بەدوژمن و ناحەزی خۆیان بزانێ، بەلام مەرج نیە هەموو ئەوانەی کە لە بەرە (جبهة)ی باگڵ و کوفر دان و ڕەگەڵ کافران کەوتوون کافر بن و حوکمی کافربوونیان بەسەردا بچەسپێ، چونکە لەگەڵ کافران دا بوون و دۆستایەتی کردنیان بەلای کەمەوە سێ حاڵەتی هەن، کەلەحاڵەتی یەکەمیان دا بەکوفرو، لەحاڵەتی دووەم دا بەگوناحی گەورەو، لەئی سێیەمیشیان دا بەس بەگوناحی گچکە لەقەڵەم دەدرێ.

جا لەبەر ئەوەی سوپاس بۆ خوا ئێمە تارادەیەکی باش مەسەلەی دۆستایەتیو دوژمنایەتی (الموالاة والمعاداة)مان لەکتێبی (پرۆژەی بەرنامەی فیکریی کاری ئیسلامی)دا ڕوون کردۆتەوە[2]، لێرەدا بەپێویستی نازانم زۆری لەسەر بڕۆم، بەلام ئاماژە بۆ چەند دەقێکی قورئان دەکەم کەزۆر بەڕاشکاوی ئەم مەسەلەیان خستۆتەڕوو، -واتە ئەوە کە دۆستایەتیو لەگەڵ کافران دا بوونێك ئینسانی پێ کافر نابێو دیارە کوفریش نیە-. بڕوانە:

أ- خوای زاناو میهرەبان دەربارەی پیاوێك کە بە (مؤمن آل فرعون) ناسراوە فەرموویەتی ﴿**وقال رجل مؤمن من آل فرعون يكتم إيمانه أتقتلون رجلا أن يقول ربي**

---

[1] بڕوانە لاپەڕە(٨٤) تا (١٠٢)ی سەرچاوەی ناوبراو.

[2] بڕوانە سەرچاوەی ناوبراو بەشی نۆیەم (دۆستانی پشتیوان) و بەشی دەیەم (دوژمن و ناحەزان) لاپەڕە (١٩٩) تا (٢٢٤).

الله...﴾ غافر (٢٨). وەك دەبینین خوای دادگەر ئەو پیاوەی بەبڕوادار ﴿مؤمن﴾ ناوبردووەو مەدحیشی کردووە هەرچەندە ئیمانەکەشی شاردۆتەوە ﴿یکتم إیمانە﴾! وەهەرچەندە یەکێك بووە لەپیاوانی نێو دام و دەزگای حوکمی فیرعەون!!

ب- هەروەها خوای میهرەبان دەربارەی کەسانێك لەخەڵکی مەککە کەبڕوایان هێنابوو بەڵام ئامادە نەبوون یان لەبەر هەر هۆیەك بێ کۆچیان نەکردبوو بۆ مەدینەو، هەر لەژێر ڕکێفی سەرانی کوفردا لەمەککە مابوونەوە، فەرموویەتی ﴿إن الذین آمنوا وهاجروا وجاهدوا بأموالهم وأنفسهم في سبیل الله والذین آووا ونصروا أولئك بعضهم أولیاء بعض، والذین آمنوا ولم یهاجروا مالکم من ولایتهم من شيء حتی یهاجروا..﴾ الأنفال (٧٢)، وەك دەبینین کەسانێك کەلەژێر ڕکێف و دەستەڵاتی کافرو بت پەرستەکانی مەککەدا ژیاون و ئامادەی کۆچکردن (هجرة) نەبوون خودا بەبڕواداری حیساب کردوون، ئەوەندە هەیە لەبەر کۆچ نەکردنەکەیان لە دۆستایەتیو پشتگیریو بەرگری لێکردنی مسوڵمانان بێبەشی کردوون لەکاتێکدا ئەو پشتگیرییە سەربکێشێ بۆ شکاندنی پەیمانی نێوان کۆمەڵی مسوڵمان و کۆمەڵی کافر!

ج- وە لەسوورەتی (الفتح) ئایەتی ژمارە (٢٥)دا خوای کاربەجێ لەباسی حیکمەتی هێنانەپێشی گیرانی مەککەدا بەشێوەیەکی هێمن و بەبێ کوشت و کوشتار فەرموویەتی ﴿..ولولا رجال مؤمنون ونساء مؤمنات لم تعلموهم أن تطئوهم فتصیبکم منهم معرة بغیر علم لیدخل الله في رحمته من یشاء لو تزیلوا لعذبنا الذین کفروا منهم عذابا ألیما﴾ ، وەك دەبینین خوای میهرەبان و بەخشندە بەئاشکرا دەفەرموێ کە بۆیە گیران و ئازادکردنی شاری مەککەمان ئاوا هێمنانەو بێ کوشتار هێنایە پێش چونکە پیاوان و ئافرەتانێکی بڕوادار لەمەککەدا هەبوون کە ئێوە پێتان نەدەزانین! نەوەك بەدەستی ئێوە تووشی زیانێك بین! پاشان دەفەرموێ: ئەگەر لێك هەڵاوێرابان و بڕوادارو کافرەکان لەیەك جیا بکرابانەوە، ئەوا کافرەکانیانمان بەتوندی ئازار دەدا -کەمەبەست کوشتنیانە بەدەستی پێغەمبەرﷺ و هاوەڵانی -.

د- زۆر لەتوێژەرەوانی قورئان فەرموویانە ئەم ئایەتە ﴿وما كان لمؤمن أن يقتل مؤمنا إلا خطأ..﴾ النساء (٩٢) دەربارەی ئەو موسڵمانە هاتۆتە خوار کە بەزۆر یان هەر شێوەیەکی تر ڕەگەڵ سوپای کوفر دەکەوێ‌و پاشان لەجەنگ دا بەدەستی موسڵمانان دەکوژرێ[1]!

کۆتایی ئەم باسەش بەم فەرموودەیەی پێغەمبەر ﷺ دێنین:

عن أم المؤمنين عائشة رضي الله عنها قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم (يغزو جيش الكعبة فاذا كانوا ببيداء من الأرض يخسف بأولهم وآخرهم، قالت: قلت يارسول الله كيف يخسف بأولهم وآخرهم وفيهم أسواقهم ومن ليس منهم؟! قال: يخسف بأولهم وآخرهم ثم يُبعثون على نياتهم) متفق عليه[2].

کەواتە: ئینسان ئەگەر لەگەڵ سوپایەکیش بێ کە بۆ ڕووخاندنی (کەعبەی پیرۆز) دەچن بەڵام بەناچاری یاخود نەزانی ڕەگەڵیان کەوتبێ، تەنها بەلەگەڵبوونی ئەوان حوکمی کوفری بەسەردا نادرێ‌و بەر هەڕەشەی خوا ناکەوێ[3]!!

جا ئێستا ڕاددەی سادەیی‌و سەرکێڵی‌و لەئیسلام حاڵی نەبوونی ئەو کەسانەمان جوان بۆ ئاشکرا بوو کەهەروا بەشێنایی‌و بەبەلاش هەرچی بەدڵیان نەبوو کافری دەکەن و، هەموو ئەوانەی کە گیرۆدەی حیزبێکی عەلمانی بوون کەبەرنامەکەی کوفرە، بێ سێ‌ودوو و لێکۆڵینەوە لەحاڵ و وەزعیان داخوا چۆن و لەبەرچی‌و لەژێر چ فشارێکدا گرفتار بوو ون، یەکسەر حوکمی کافرێتی‌و لەدین وەرگەڕانیان دەردەکەن و هەموویان

---

[1] بڕوانە (مجموع فتاوى شيخ الإسلام) ب١٩، ل٢٢١.

[2] بڕوانە (رياض الصالحين) ل٥.

[3] دیارە مەسەلەی ڕەوابوونی کوشتنی ئەو جۆرە موسڵمانانەی کە بەهەر هۆیەکەوەبێ ڕەگەڵ بەرەی کوفرو باگڵ دەکەون شتێکی بەڵگە نەویستەو جێگای مشت و مڕ نیەو دەیان دەقی قورئان و سوننەتی لەسەرن. (لەکاتی زەروەرەتیش نەبوەدا)

بەیەك چاو سەیر دەكەن و یەك حیسابیان بۆ دەكەن! بێئاگا لەوەی كەئەو جۆرە كەسانە تییاندا هەیە كافرە چونكە لەڕووی قەناعەت و بڕواپێبوونەوە ڕەگەڵ كەوتووەو، هەشیانە لەبەر نەزانیی و بێئاگایی، هەیانە لەترسان و لەبرسان و... هتد[1] كەبێگومان هەر كام لەمانە حوكمی تایبەتی خۆی هەیەو ناگونجێ یەك جۆرە حوكم بەسەر هەموویان دا بگشتێنرێ، چونكە یەك حاڵەتیان نیە تاكو یەك حوكمی شەرعی هەموویان بگرێتەوە، پێشینانیش گوتوویانە (مەڕ بەپێی خۆی هەڵدەواسرێو بزنیش بەپێی خۆی).

بەندی دووەم

ڕەفتارو ئاكارمان لەگەڵ دەوروبەردا

دیارە مەگەر بەدەگمەن ئەگەرنا ڕەفتارو كرداری هەر گەل و كۆمەڵێك زادەو هەڵقوڵاوی بیروبۆچوون و قەناعەتیانە، كەواتە هەر كاتێك هەڵەو كەم و كووڕی لە بیروبۆچوون دا هەبوو بێگومانە كە لەهەڵس و كەوتیش دا دەبێ، چونكە گۆزە چی تێدابێ هەر ئەوەشی لێ دەڕژێ، بۆیە بەپێویستم زانی لەبەندی یەكەم دا لەڕووی مەبدەئیو تیۆرییەوە هەڵوێستی كۆمەڵێكی ئیسلامیی وەك بزووتنەوەی ئیسلامی دەربارەی كۆمەڵگا بخەمەڕوو، تاكو لێرەدا شێوەی هەڵس و كەوت و ڕەفتاری ئەو كۆمەڵە مسوڵمانە لەگەڵ دەورو بەریان دا ئاسانتر دیاری بكرێ. جا باسەرنج بدەین داخوا ئەو

---

[1] دیارە ئەو نەزانیی و بێ ئاگایی و ترسان و برسیەتیی و... هتدە پێویستە ئەم مەرج و (قید)انەیان تێدا ڕەچاو بكرێن كە شەرعزانان بەوردیو ڕوونی لە كتێبەكانیاندا باسیان كردوون، نەك هەر بۆرە نەزانیی و برسیەتیی و ترسانێك.

یاساو بنچینە شەرعی‌یانە چین کە بەپابەندبوونمان پێیانەوە دەتوانین هەڵس و کەوتێکی شەرعی‌یانەی ڕاست و درووست لەگەڵ کۆمەڵگای کوردەواری خۆمان دا بکەین!

خوا پشتیوان بێ ئەم باسە لەدوو خاڵان دا دەتوێژینەوە:

١- چەند بنچینەیەکی گشتی دەخەینەڕوو کەبازنەو جوغزی هەڵس و کەوتی تاك و کۆمەڵی مسوڵمان لەگەڵ دەوروبەریان دا دەخەنەڕوو.

٢- کۆمەڵگای کوردەواری بۆ سێ بەش دابەش دەکەین و، چۆنیەتی هەڵس و کەوت لەگەڵ هەر کامێکیان دا ڕوون دەکەینەوە.

١- ڕەوشتە بنچینەیی‌یەکانی هەڵس و کەوتی تاك و کۆمەڵی مسوڵمان لەگەڵ دەوروبەردا:

ئاشکرایە کەئەخلاقی بەرزو ڕەوشتی جوان لەمەیدانی هەڵس و کەوت دا ئیمتیازی هەرە گەورەو گرنگی ئینسانی مسوڵمان و کۆمەڵی مسوڵمانەو درووشم و نیشانەی هەرە زەق و بەرچاویانە کەپێ‌ی دەناسرێن و لەغەیری خۆیان جوێ دەکرێنەوەو، دەقی قورئان و سوننەتیش لەو بارەوە یەکجار زۆرن بۆوێنە:

• خوای بەرزو مەزن فەرموویەتی ﴿..وقولوا للناس حسنا..﴾ البقرة (٨٣)، هەروەها فەرموویەتی ﴿..وأحسنوا إن الله يحب المحسنين﴾ البقرة (١٩٥) ، دیارە قسەی باش و کرداری باشیش هەموو ڕەوشتی بەرزو جوان لەنێو خۆیان دا دەگرن.

• پێغەمبەری پێشەواشمانﷺ فەرموویەتی (إن من خيارکم أحاسنکم أخلاقا) متفق عليه، هەروەها فەرموویەتی (مامن شيء أثقل في ميزان العبد المؤمن يوم القيامة من حسن الخلق) رواه الترمذي وقال حسن صحيح، هەروەها فەرموویەتی (أکمل المؤمنين إيمانا أحسنهم خلقا) رواه الترمذي وقال حسن صحيح، هەروەها فەرموویەتی (ان المؤمن ليدرك بحسن خلقه درجة الصائم القائم) رواه أبو داود، دیان

فەرمووبەتی (إن من أحبكم إلي وأقربكم مني مجلسا يوم القيامة أحاسنكم أخلاقا) رواه الترمذي وقال حسن.

وەك لەم فەرموودانەدا دەردەكەوێ، خوو و ڕەوشتی بەرزو پەسند:

- مایەی چاكێتی‌یە لەلای خواو پێغەمبەر ﷺ .
- قورسترین شتە لەتەرازووی بەندەدا لەرۆژ ی دوایی!
- نیشانەی كامڵ بوونی ئیمانەو تەرازوو و پێوەریەتی!
- بەخوو و ڕەوشتی بەرزو جوان بەندەی مسوڵمان دەگاتە پلـەی زۆر ڕۆژووگری شەونوێژ كەر!
- مایەی خۆشەویست بوون و نزیكی‌یە لە پێغەمبەر ﷺ لەرۆژی دوایی‌دا!

جادیـارە خـوو و خـدەی نـەرم و پەسـتیش ڕاسـت بەپێچەوانـەی خـوو وڕەوشـتی بەرزەوەیەو، هـەر بۆیـەش هـەروەك چۆن لـەقورئانی‌دا خـوای زانـا بـەندە خواپەرسـت و باشـەكانی خـۆی بەئـەخلاقی بـەرزو پەسـند وەسـف دەكـات، دوژمـــن و ناحەزانیشـی بەپێچەوانەوە بەئاكاری ناقۆڵاو بەد ڕەفتـاری پێناسـە كـردووە، هەڵبەتـە ئەمـەش شـتێكی سرووشتی‌یە چونكە ئیمان سەرچاوەی (فضائل)و كوفریش كانگای (رذائل)ە!

ئێستاش بالەچەند خاڵێك دا ژمارەیەك لەو بنچینە ئەخلاقی‌یـە گشـتی‌یانە بخەینـەڕوو كە تاك و كۆمەڵی مسوڵمان لەهەڵس و كەوتی لەگـەڵ دەورو بـەریان دا پێیانـەوە پابـەند دەبن:

یەك: قسەی چـاك وكـردەوەی چـاك ﴿وقولوا للناس حسنا﴾ وە ﴿وأحسنوا..﴾، جادیارە كە جنێودان و زمان شڕیو نەفرین و تانەو تەشەرو هەڵوێستی سووك نە بەقسەی بـاش و نەبـەكردەوەی چـاك دانـانرێن، بۆیـە لـەمرۆڤی مسـوڵمان و كۆمـەڵی مسـوڵمان ناوەشـێتەوە، وەك پێغەمبـەر ﷺ فەرموویـەتی (ليس المؤمن بالطعان ولا اللعان ولا الفاحش البذي) رواه الترمذي وقال حسن.

دوو: خۆ مەرزەم کردن لەکاتی تووڕەییداو ڕق قووت دانەوەو لێبووردن ﴿والكاظمين الغيظ والعافين عن الناس..﴾ آل عمران (١٣٤)، کەواتە: مسوڵمان نابێ تەنگەبەرنەسکەو کەم چیکڵدانەو تووڕەو تووش و بەکینەو غەرەز بێ.

سێ: دادگەریو ویژدان و لەحەق لانەدان ﴿ولايجرمنكم شنآن قوم على ألا تعدلوا إعدلوا هو أقرب للتقوى..﴾ المائدة (٨)، بەڵێ! مسوڵمانان ئەگەر دوژ منیش هەقی بەدەست بێ دانی پێدا دێنن و نکووڵی لێ ناکەن.

چوار: لەئاقار خراپەدا چاکە دەکات و پێی بەرپەرچ دەداتەوە ﴿إدفع بالتي هي أحسن السيئة..﴾ المؤمنون (٩٦)، دیارە کەسێکیش بیەوێ خەڵك بانگ بکاتە لای خوا دەبێ ئیمتیازو زیادی‌یەکی تێدابێ‌و، کارێك بکات منەتبارو قەرزداری بن.

پێنج: لەبەرانبەری هەر چاکەیەك دا چاکتر یان لانی کەم وەك خۆی ڕەفتار دەکەن ﴿وإذا حييتم بتحية فحيوا بأحسن منها أو ردوها﴾ النساء (٨٦)، بەڵێ! دەبێ مسوڵمانان چ تاك چ کۆمەڵیان هەمیشە لەخەڵکی بەرانبەریان چاکترو بەڕێزو حورمەتتر بن و هەوڵ بدەن هەمیشە دەستی ئەوان لەبواری چاکەو پیاوەتیو ڕەفتار پەسندی‌دا لەئی خەڵکی درێژتر بێت و، هەمیشە دەستی بەرزو بەخشەر بن، چونکە (والید العليا خير من اليد السفلى) رواه مسلم.

شەش: خەڵك بانگکردنە لای بەرنامەی خوا بەداناییو ئامۆژ گاری باش و موناقەشە بەچاکترین شێوە ﴿أدع إلى سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة وجادلهم بالتي هي أحسن﴾ النحل (١٢)، بەڵێ! مسوڵمان وەستاو دانایەو دەزانێ لەچ کات و شوێنێك دا چ قسەیەك دەکات و چۆن و بۆچی؟ وەلەڕووی بەزەییو پەرۆش و خێرخوایی‌یەوە ئامۆژ گاری دەکات و، هەر کاتێکیش ناچار بوو شەڕەقسە بکات، بەچاکترین شێواز دەیکات و بەهیچ شێوەیەك ناهێڵێ باری بەلادا لار بێت و لایەنی بەرانبەر قسەی سوار بێ!

حەوت: خەڵك تۆمەتبار نەکردن و لەپشت پەردەی ڕەشەوە سەیرنەکردنیان ﴿ياءيها الذين آمنوا إذا ضربتم في سبيل الله فتبينوا ولاتقولوا لمن ألقى إليكم السلام لست مؤمنا

تبتغون عرض الحياة الدنيا فعند الله مغانم كثيرة، كذلك كنتم من قبل فمن الله عليكم..﴾ النساء (٩٤)، بەڵێ! مسوڵمان لەکافرکردنی خەڵکی و تاوانبار کردنیان لەبیانوو ناگەڕێو هەمیشە بۆیان لەبۆسەدا نیە کە بەلاڕێو خراپەکاریان دەربینێ! چونکە خوای دادگەرو کاربەجێ هەڕەشەی توندی لەو جۆرە کەسانە کردووە کە ناوو ناتۆرەو شتی خراپ بەناهەق بەدوای خەڵکیدا بڵاودەکەنەوە ﴿والذين يؤذون المؤمنين والمؤمنات بغير ما اكتسبوا فقد احتملوا بهتانا وإثما مبينا﴾ الأحزاب (٥٨) وە ﴿إن الذين يحبون أن تشيع الفاحشة في الذين آمنوا لهم عذاب أليم في الدنيا والآخرة والله يعلم وأنتم لاتعلمون﴾ النور (١٩)، جادیارە کە تۆمەتبارکردنی خەڵکی بەکوفرو نیفاق و لاڕێبوون گەورەترین و بێزمزاترین تۆمەتی ناقۆڵایە کە بەناهەق بەنێو مسوڵمانان تەشەنە بکات و بڵاوبکرێتەوە.

ئێستاکەش کەهەتا ڕاددەیەك لەڕەوشتە بنچینەیی‌یەکانی هەڵس و کەوت لەگەڵ دەوروبەر حاڵی بووین، بابچینە سەر توێژینەوەی خاڵی دووەمی ئەم بەندە:

٢- پۆلاندن (تصنيف)ی کۆمەڵگای کوردەواری لەڕووی مسوڵمانەتی‌یەوە:

ئاشکرایە کەگەلی کوردمان یەکێکە لەگەلە هەرە دێرینەکانی ئوممەتی ئیسلامی کەزۆر لەمێژە لەگەڵ ئیسلام دا ئاوێتەی یەکتر بوو ون، بۆیە مسوڵمانەتی گەلی کورد بەشتێکی ڕوون و بێ چەندو چوون دادەندرێ، هەرچەندە دەشزانین کەچەند کەمە نەتەوەو ئایینێکی تێدا هەن، بەڵام ئەندازەو ڕێژەیەکی وایان نیە کەحیسابێکی ئەوتۆیان لەسەر بکرێ[1].

[1] وەك دیانەکان و یەزیدیەکان و کاکەیی‌یەکان و عەلەوی‌یەکان.

بەڵێ! گەلی کورد -سوپاس بۆ خودا- بەگشتی مسوڵمانە، بەڵام لەڕووی ئەندازەی چاك تێگەیشتن لەئیسلام و پابەندیو پەیڕەوی لێکردنیەوە دەتوانین بۆ سێ جۆر دابەشی بکەین، تاکو چۆنیەتی هەڵس و کەوتمان لەگەڵ ئەو خەڵك و کۆمەڵگایەدا ڕۆشنتر بێت:

یەك: ئیسلامی‌یەکان، جاچ لەچوارچێوەی ڕێکخراوێکی سیاسی‌دا بن، وەك برایانی یەکگرتووی ئیسلامی‌و برایانی ڕاپەڕینی ئیسلامی، یان هەر وەك شەخسی خۆیان بن، وەك ژمارەیەکی زۆر لەخەڵکی لەپیرو گەنج و خوێندەوارو نەخوێندەوار کە ئەوانیش وەك لایەنە ئیسلامی‌یە سیاسی‌یەکان بڕوایان وایەو مشووریش دەخۆن بۆ هێنانەوەو گێڕانەوەو بەپیاکردنەوەی بەرنامەی خوا لەکۆمەڵگای کوردەواری‌دا.

دوو: باقی خەڵکی مسوڵمان، کەوەك پێویست لەئیسلام تێنەگەیشتوون و پێیان وایە لەئیمان و عیبادەت و ئەخلاق بەولاوە نیەو، حوکم و سیاسەت هیچ پەیوەندی بەئاینەوە نیەو، ئایین -کەلێرەدا مەبەست ئیسلامە- پەیوەندی‌یەکی ڕووحی‌و شەخسی‌ی نێوان خواو ئینسانەو هیچی‌تر، کەبەداخەوە زۆربەی هەرە زۆری مسوڵمانانی کورد لەم جۆرەن، ئەندازەیەکی زۆری ئەم جۆرە خەڵکەش لەشێوەی عەشایەرو خەڵکی کاسب و کارمەندی دائیرەکان و بازاڕیو کرێکارو جوتیارو تەنانەت زۆر لەڕۆشنبیرو خوێندەوارانیش هەن و، بەشێکیشیان لەنێو حیزبە سیاسی‌یە نائیسلامی‌یەکان دان.

سێ: نامسوڵمانەکان، کەبڕوایان بەئیسلام نیەو سەرلەبەری یان بەشێکی بەهەڵەو ناتەواو دەزانن و ڕەخنەیان لێی هەیە، کەئەمانیش بەزۆری لەلایەنە سیاسی‌یە عەلمانی (لائیك)ەکاندا -بەتایبەتی لەئاستی سەرکردایەتی‌و کادیرەکانیان دا- خۆیان دەنوێنن، بەڵام هەر لەو جوغزو بازنانەدا کورت هەڵنەهاتوون و، کەم و زۆر بەنێو هەموو چین و توێژەکانی کوردەواری‌دا بڵاوبوونەتەوە.

جائێستا با بەکورتی و پوختی چۆنیەتی هەڵس و کەوتمان لەگەڵ هەرکام لەم سێ جۆرە خەڵکەی کۆمەڵگاکەمان دا ڕوون بکەینەوە:

جۆری یەکەم : ئیسلامییەکان

دیارە ئەمانی وێڕای مافەکانی برایەتی ئیسلامی کە بەحوکمی ﴿إنما المؤمنون إخوة﴾ پێویست دەبن و لەبەشی سێیەمی (چەند ڕێنموونییەک بۆ حاڵەتی ئیسلامی لەکوردستاندا) تاڕاددەیەک باسمان کردوون، بەڵێ! وێڕای جێبەجێکردنی ئەو ئەرك و مافانە لەهەڵس و کەوت لەگەڵیان دا، پێویستە بەدەستبار پێکەوە گرتن و هاوکاری لەگەڵیان دا ئەرك و ئامانجی گەورەی کاری ئیسلامیشیان لەگەڵ ئەنجام بدرێ، کەبریتییە لەگێڕانەوەی کۆمەڵگا بۆ باوەشی ئیسلام و بەرپاکردن (إقامە)ی ئایین وەك خوای مەزن فەرموویەتی ﴿شرع لكم من الدين ما وصى به نوحا والذي أوحينا إليك وما وصينا به إبراهيم وموسى وعيسى أن أقيموا الدين ولا تتفرقوا فيه..﴾ الشورى (١٣). چونکە بێگومان هێنانەوەی حوکمی ئیسلام و گێڕانەوەی خەڵك بۆ ژێر چەترو سێبەری بەرنامەی خوا کە بەختەوەرییو بەمراد گەیشتنی دنیاو قیامەتیانی تێدایە، گەورەترین جۆری چاکەکارییو پارێزکاری (البر والتقوى)یە کەخوای میهرەبان فەرمانی پێ کردووین کە بۆ جێبەجێکردنیان هاوکاری یەکتر بکەین ﴿وتعاونوا على البر والتقوى..﴾ المائدة (٢).

بەڵێ! بەڕاستی خەبات و تێکۆشان لەو ڕێیەدا گەورەترین جۆری (چاکەکاری)یە چونکە چاکە (إحسان)ی لەمە چاکترو گەورەتر لەگەڵ خەڵك دا بەخەیاڵ دا نایەت کە دەستیان بگرییو بیانهێنی بۆ سەر سەرچاوەی هیدایەتی خوداو، بیانخەیتە ژێر سێبەری پڕ پیت و فەڕو دادگەرانەی حوکم و بەرنامەی خوا! وەدیارە ئەم ئەرك و کارە گرنگ و پیرۆزە چاکترین جۆری (پارێزکاری)یشە کەبەندە بەرانبەر بەخوای خۆی پێی هەڵدەستێ. جادەبێ چ (پارێزکاری)یەك لەوە چاکترو بەرزتر بێت کە ئینسانی مسوڵمان هەر بەوەندە واز نەهێنێ کەخۆی ئەرکە فەرزو پەسند کراوەکانی خوا جێبەجێ بکات و، لە قەدەغە کراوو ناپەسندەکان دوور بکەوێتەوە، بەڵکو خەڵکیش بخاتە سەر ئەو ڕێیە! مەگەر ئەرکی بەرزو پیرۆزی پێغەمبەرانیش (صلى الله عليهم وسلم) هەر ئەوە نەبووە!!

ئنجا دیاره چۆنیەتی ئەو هاوکاریەو دەستبار بۆ یەکترگرتنەی نێوان بزووتنەوە ئیسلامی‌یەکانیش پێویستی‌ی بەراوێژی وردو قووڵی هەموو لایەك و بەرنامەرێژی لێزانانەو دووربینانە هەیە، کەلێرەدا دەرفەتی ڕوون کردنەوەی نیەو، سوپاس بۆ خوا کەم و زۆر کاری بۆ کراوەو هەنگاوی بۆ نراوە، بەڵام زۆری ماوە بگاتە ئاستی پێویست.

جۆری دووەم : خەڵکی مسوڵمان بەگشتی

دیارە ئەمانیش بەحوکمی برایەتیمان لەگەڵیان لەسەرمان فەرزە کە ئەوەندەی بتوانین لەهەموو ڕوویەکەوە مافەکانیان جێبەجێ بکەین و برایەتی تەواوو پڕ بەپێستیان لەگەڵ ئەنجام بدەین، بەڵام بزانین کە گەورەترین مافیان لەسەرمان زیاتر شارەزا کردنیان و تێگەیاندنیانە لەئیسلام و بەرچاو ڕوون کردنەوەیانەو، ئەوەندەی لەبەرستمان دا هەیە دەبێ هەوڵ بدەین ئایەتەکانی قورئان و فەرمایشتەکانی پێغەمبەریان بۆ ڕوون بکەینەوەو، ئەرکی فەرمان بەچاکەو نەهی لەخراپەیان لەگەڵ دا جێبەجێ بکەین، بەڵام زۆر بەدانایی‌و وەستایی‌و شێنەیی‌و پلەپلەو لەگرنگترینەوە بۆ گرنگترو ئنجا بۆ گرنگ و... هتد، خوای زاناو میهرەبانیش فەرموویەتی ﴿ولتكن منكم أمة يدعون إلى الخير ويأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر وأولئك هم المفلحون﴾ آل عمران (١٠٤).

وە دڵنیاش بین لەوە کە هەرچەندە زمان پاراوو ڕەوانبێژ (فصيح وبليغ) بین و زیرەك و شارەزا بین هەتا ئیخلاص و تەقوای تەواوو کارامەیی‌و لێزانی‌و ڕەوشتی بەرزو پەسندمان نەبێ، نەك هەر ناتوانین ئامانج (هدف) وەدی بێنین، بگرە زۆریش نێزیکە خەڵکیش لەئیسلام دوور بخەینەوەو برەنجێنین.

وە دەبێ لە هەڵس و کەوت لەگەڵ خەڵك وجەماوەری مسوڵمان زۆر وریای دوو مەسەلان بین:

یەك : لەپشت پەردەی ڕەشەوەو بەگومانەوە سەیریان نەکەین و لەکاتی دیتنی کەم و کووڕیەو هەڵەو ناتەواوی‌یەکانیاندا کاردانەوەی توندو بێ جێمان نەبێ‌و پێشمان

وانەبێ ئەوان پڕ لەهەڵەن و خۆشمان بەفری بێ پەڵەبین، وە وەك حەكیم و پزیشكێكی بەڕەحم و بەپێنگ فراوان لەگەڵ هەڵەو ناتەواوی‌و نەخۆشی‌یەكانیان دا مامەڵە بكەین.

دوو: لەگەڵ هەموویان دا بەیەك شێوە هەڵس و كەوت و ڕەفتار نەكەین و، لەگەڵ مەلادا وەك مەلاو مامۆستایەك و لەگەڵ شێخ دا وەك شێخێك و لەگەڵ گەنج و ڕۆشنبیرو شاری‌و دێهاتی‌و... هتددا هەركەسە لەئاستی خۆی داو وەك لێی دەوەشێتەوە ڕەفتار بكەین وەلەڕاستی‌دا حیكمەت و لێزانی ئەمەیە، هەربۆیەش خاتوو عائیشەی دایكی بڕواداران خودا لێی ڕازی بێ ڕۆژێكیان سواڵكەرێك بەلای‌دا ڕەت بوو ئەویش پارچە نانێكی دایە، پاشان پیاوێكی بەلادا ڕەت بوو كەبەرگ و شێوەیەكی تایبەتی‌ی هەبوو، ئەویش دایپێشتاندو خواردنی دایە، جالەو بارەوە پرسیاری لێ كرا، ئەویش فەرمووی پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (أنزلوا الناس منازلهم) واتە: خەڵكی لەپایەو پلەی خۆیان دا دابنێن و، لەگەڵ هەركەسە بەو شێوەیەی شایستەیەتی ڕەفتار بكەن[1].

جۆری سێیەم: نامسوڵمانەكان

بۆ هەڵس و كەوت لەگەڵ ئەم جۆرە كەسانەدا پێویستە ئەم خاڵانە ڕەچاو بكرێن:

أ- ئەو ڕاستی‌یە بزانین كە ئەمانەش هەموویان یەك جۆر نین و جۆراو جۆرن و هەر جۆرەش حوكمی تایبەتی‌ی خۆی هەیە بۆ ڕەفتارو مامەڵە لەگەڵ كردن، بۆوێنە:

• هەیانە زۆر باش پەیام و بانگەوازی خوای پێ گەیوەو تێشی گەیشتووە، بەلام وەك فیرعەون كە خوا لەبارەیەوە دەفەرموێ ﴿وجحدوا بها واستيقنتها أنفسهم ظلما وعلوا﴾ النمل (١٤)، یان وەك ئەبوو جەهل كە زۆر باش دەیزانی (محمد

---

[1] ئەم فەرموودەیە (أبو داود) گێراویەتەوەو (حاكم) بە (صحيح)ی داناوە، بڕوانە (رياض الصالحين) ل١٦٨.

پێغەمبەری خوایە ﷺ، بەڵام لەبەر تێکنەچوونی بـازاڕو بەرژەوەندیـیە تایبەتیـیە ناشەرعیـیەکانیان ئامادە نەبوون مل بۆ هەق کەچ بکەن.

- بـەڵام هەشیانە کەلەبـەر نـەزانیو بـێ ئاگـایی دژایـەتی ئیـسلام دەکـات وەك گوتراوە (الناس أعداء ماجهلوا).

- هەشیانە کە لەبەر خۆبەزلگریو لووت بەرزی ئەسڵەن ئامادە نیە گـوێ لـەبانگ و پەیامی هەقی خوایی بگرێ، وەك خوای زانا فەرموویـەتی ﴿فأعرض عن من تولى عن ذكرنا ولم يرد إلا الحياة الدنيا، ذلك مبلغهم من العلم..﴾ النجم (٢٩-٣٠).

- ئی واشیان هەیە ئیسلامی بەهەڵەو شێوێنراویو هەڵبزڕکاوی لەقـسەو ڕەفتـاری کەسانێکی ناشیو ناشایستەدا کەوتۆتـە بـەرچاوو دەشـزانێ کەوایـە بـەڵام هـەر مەسەلەکە ئیهمال دەکات و گوێی پێ نادات و خۆی ماندوو ناکات.

- وەهەشیانە کە بەجیددی بـەدوای هـەق و تێگەیشتنی ئـایین دا دەگـەڕێ بـەڵام تائێستا نەگەیشتۆتە قەناعەت و دڵنیـایی تـەواوو لەحاڵـەتی گومـان و دوودڵـیدا ماوەتەوە.

- ... هتد.

جا دیارە کە بۆ هەڵس و کەوت کردنـی ڕاسـت و درووسـت و شـەرعیـیانە لەگـەڵ هەرکام لەم جۆرە نامسوڵمانانە، شێوەیەکی تایبەتیو پەرەپێـست و گونجاو پێویستەو، نابێ لەگـەڵ هـەموویان دا وەك یـەك ڕەفتـار بکـرێ، چونکـە هـەر کـام لـەم جۆرانـە دەردو نەخۆشـیـیەکی تایبـەتیـی لـە نەخۆشـیـیەکانی کوفـری تـووش بـووەو، دیـارە پزیشـکی شارەزاو داناش یەك جۆرە دەرمـان و شـێوەی چارەسـەر بـۆ کۆمەڵـە نەخۆشـێکی خـاوەن دەردی جیاجیا دانانێ!

ب- دەبێ تەواو تەواو دڵنیا بین کە ئەو کەسەی بـەکافری لەقەڵـەم دەدەیـن پـەیام و بانگـەوازی خـوای بەڕاسـت و درووسـتی پێ گەیشـتووە، بـەڵام لەبـەر دان پێدانـەهێنان

(الجحود) یان خۆبەزلگری (الكبر) یان گوێ پێنەدان (الإعراض) یان هەر هۆیەكی تری بێجێ قبوڵی نەكردووەو ملكەچی نەبووە، ئەگەرنا ئەگەر هیچی لێ حاڵی نەبووبێ‌و نەزانێ ئیسلام چی‌یەو كەمتەرخەمیشی نەكردبێ، هەرچەندە مسوڵمانیش نەبێ بەڵام بەكافریش لەقەڵەم نادرێت، بەڵكو حوكمی (أهل الفترة)ی هەیە، جا هەرچەندە ئەم جۆرە كەسانە كەمیش بن، بەڵام لەنێو كۆمەڵگای كوردەواری‌و غەیری كوردەواریش دا هەن و، دیارە حوكمیشیان جیایە لەوانی‌تر.

ج- پێویستە ئەو ڕاستی‌یە بزانین كە درووست بوونی حیزبە عەلمانی‌یەكان لە كوردستان دا لە بارودۆخێكی تایبەتی‌دا بووە، كە بریتی‌یە لە چەوسێنرانەوەو بێكیانی گەلی كورد -كەئێستاشی لەگەڵ بێ هەر بەردەوامە- كەواتە دەبێ بزانین كە زۆریەی هەرە زۆری -ئەگەر هەموویشی نەبێ- ئەو خەڵكە كەشوێن ئەو حیزبانە كەوتووە بۆ هێنانەدی‌ی ئامانجێكی شەرعی‌و ڕەوا بووە كە لابردنی ستەم و زۆرو چەوساندنەوەی هەمە جۆرەیە، وە لەڕاستی‌دا خەڵكی جگە لەسێبەری ئەو حیزبانە هیچ پەناو سێبەرێكی دیكەی شك نەبردووە، هەربۆیەش دەبینین دوای پەیدابوونی سێبەری ئیسلام و ئاڵای قورئان و، وردە وردەش شكست هێنانی فیكری‌و سیاسی‌و كۆمەلآیەتی‌ی ئەو حیزبانە، خەڵكی شوێنكەوتوویان كەم و زۆر دەست بەرداریان دەبن و دەگەڕێنەوە باوەشی ئیسلام، جاچ گەڕانەوەكە هەڵوێستی كردەیی‌و سیاسی لەگەڵ بێ، چ لەگەڵی نەبێ.

بەشی سێیەم

یازدە تێبینی و مەسەلەی گرنگ

(١)

نابێ حاڵەتی هەڵس و کەوت (تعامل) لەگەڵ حاڵەتی جەنگ و بەرەنگاری تێکەڵ بکەین و، هەرچی ئێمە لە بەشی دووەمی ئەم نامیلکەیەدا گوتوومانە دەربارەی حاڵەتی هەڵس و کەوتەوە، جائەگەر نەرمیی و ئارامیی و لێبووردن و چاکەکاری و بەزەیی و پەرۆش و... هتد دەستوورو یاسای بازاڕی هەڵس و کەوت بن لەگەڵ خەڵکیدا بەکافرو مسوڵمانەوە، دیارە بازاڕی جەنگ و ڕووبەڕوو بوونەوە بەپێچەوانەوە، توندوتیژی (شدة)و دڵرەقی (غلظة)و دەمارو بەرزی (عزة) یاساو دەستوورنی!!

(٢)

ڕاگرتنی عیززەتی ئیسلام و هەیبەتی مسوڵمانان و پاراستنی ڕێزو حورمەت و کەرامەتیان، بەپابەندی بەشەرعەوەو ملکەچی بۆ یاساو دەستوورەکانی دەبێ لەهەموو ئاستێك و لەهەموو بوارێکدا، نەك وەك هەندێ فەقیرحاڵی ناحاڵی گومان دەبەن، بەهۆی سەلام نەکردن و سەییارە لەسەیەرە ڕانەگرتن و ڕێز لەخەڵکی نەگرتن و تووڕەو تۆسنی و خۆ گرژو مۆن کردن و خۆ لەدیمەنی سەیرو نامۆدا پیشاندان و... هتد.

(٣)

ئەگەر یەكێك بپرسی بۆچی باسی چۆنیەتی هەڵس و كەوتیشتان نەكرد لەگەڵ مونافیق و دەغەڵ و دووڕووەكان دا، كەبێگومان لەكۆمەڵگای كوردەواریدا هەن؟! ئەوا لەوەڵام دا دەڵێم:

هەرچەندە لەم قۆناغەی ئێستای كاری ئیسلامی لە كوردستان دا، ماویەتی كە خەڵكی كافرو ناحەز ناچاربن لەبەرگی نیفاق و دەغەڵی‌دا خۆیان پەنهان بدەن، چونكە جارێ ئیسلام نەبۆتە دەسەڵاتی سیاسی‌ی وڵات، كەجێگای مەترسی‌و سڵ لێ كردنەوەی ئەو جۆرە كەسانە بێ، بەڵام دەزانم كەم و زۆر مونافیق لەملاولا هەن، ئەمما بۆیە باسكردنیانم بەپێویست نەزانی بۆ شێوە هەڵس و كەوت لەگەڵیان دا، چونكە جارێ نەبوونەتە دیاردە (ظاهرة)یەكی ئەوتۆ كە پێویستی بەچارەسەرێكی تایبەتی هەبێ، ئەگەرنا دەبێ زۆر بەوردی‌و فراوانی توێژینەوەیان لەسەر بكرێ و پەردەیان لەسەر هەڵبماڵرێ.

(٤)

ئەو شتانەی دەربارەی هەڵس و كەوت لەگەڵ كۆمەڵگای كوردەواری‌دا باسكران هەموویان، بۆ حاڵەتی ئاسایی‌و بێ كێشەو گرفتن، بەڵام لەكاتی ڕوودانی كێشەو گرفتێك دا، وەك دەستدرێژی كرانە سەر موسڵمانێك، یان پەرچ و لەمپەر خستنە سەر ڕێی كاری ئیسلامی، ئەوە دیارە حاڵەتێكی تایبەت دێتە گۆڕێ وەك (حالة الطوارئ)و حوكم و هەڵوێستی تایبەتیشی بۆ پەیدا دەبێ، بەڵام ئەوەی كە زۆر گرنگ و گەورەیە ئەوەیە كە هەموو ئەندامانی وردو درشت و لایەنگران بزانن كە: بڕیاردان (قرار) بۆ چۆنیەتی مامەڵەكردن و ڕووبەڕوو بوونەوەی ئەو حاڵەتە تایبەتی‌یە، تەنهاو تەنها بەدەست قیادەی باڵاو خاوەن ئەمرو نەهی‌یەو كەم و زۆر خەڵكی‌تر لەپێشمەرگەو ئەندام و كادیرو بەرپرس بۆیان نیە دەستی تێوەردەن، چ جای بڕیار بدەن و كاری خۆبەسەرانە ئەنجام بدەن! كە دوایی بەسەر هەموویان دا بەقیادەو قاعیدەوە دەشكێتەوەو دەبێ باجەكەی

بدەن، ئنجا ئاشکرایە کەقیادەی باڵاش بەبێ ڕاوێژو ئاوتوێ کردن و پرس وڕا وەرگرتنی هەموو ئەو کەسانەی کە شایستەیی ڕادەربڕینیان هەیە ئەو بڕیارە نادات، هەڵبەتە قاعیدەش مافی ڕادەربڕین و پێشنیارو تێبینی خستنەڕوویان هەیە بۆ قیادە، بەڵام دوای بڕیاردران و هەڵوێست وەرگیران هیچ کەس بۆی نیە بەهیچ شێوەیەك پرتەو بۆڵە بکات و ڕەخنە لەقیادە بگرێو تۆمەتی جۆراو جۆری بداتە پاڵ، چونکە ئەوە پیشەی موناقیق و دڵنەخۆشەکان بوو لەسەردەمی پێغەمبەر ﷺ دا.

وە لەڕاستیدا بزووتنەوەی ئیسلامی ئائێستا باجی گەورە گەورەی ئەو جۆرە حاڵەتانەی داوە کە بەهۆی لاوازی قیادەو بزۆزیو سەرەڕۆیی چەند کەسێکی نێو قاعیدە لەلایەکەوەو پیلان و تەڵەکەی ناحەزان لەلایەکی دیکەوە پەیدا بوون!

(٥)

لەبواری هەڵس و کەوت لەگەڵ لایەنە سیاسی‌یە لائیکەکان دا هەرچەندە پێشتریش هەندێك شت باسکرا، بەڵام بۆ زیاتر بەرچاو ڕوونی ئەم خاڵانەش دەخەینەڕوو:

یەك : وەك پێشتریش گوتمان لەڕووی بەرنامەو فیکریانەوە کەهیچ کامیان بڕوایان بە فەرمانڕەوایەتی (حاکمیة)ی ئایینی خودا نیە، بەیەك چاو سەیریان دەکەین، چونکە لەخوا بەزیادبێ لەوە وریاترین کە (باطل) بەهۆی جیاوازی ڕەنگ و ڕواڵەتەوە خۆیمان لێ بگۆڕێ!

دوو : بەڵام لەڕووی ڕەفتار لەگەڵ کردنیانەوە بەگشتی لەبەر تیشکی ئایەتی ﴿لاینهاکم الله عن الذین لم یقاتلوکم في الدین ولم یخرجوکم من دیارکم أن تبروهم وتقسطوا إلیهم إن الله یحب المقسطین﴾ الممتحنة (٨)، هەر کەسێك ڕێگای دینداریمان لێ نەگرێو لەسەر ئەوە دژایەتیمان نەکات و ستەم و دەستدرێژی نەکات، هەوڵ دەدەین و بەبەشێك لەدینداریو خواپەرستیمانی دەزانین کە لەگەڵی چاکەکار بین، بەمەعنای فراوانی وشەی (چاکەکاریو دادگەری)، چونکە خوا خاوەنی ئەم سیفەتانەی خۆش دەوێ!

بەڵام كێش هەڵوێست و ڕەفتاری چاكتربێ و زیاتر ڕێزو حورمەتمان بگرێو هاوكاریمان بكات و لێمان بێتە پێش، ئێمەش بەپێی ئایەتی ﴿هل جزاء الإحسان إلا الإحسان﴾ و ئایەتی ﴿وإذا حييتم بتحية فحيوا بأحسن منها أو ردوها..﴾ بێگومان هەوڵ دەدەین پاداشتی چاكەی بەچاكترو ڕێزو حورمەت و هاوكاریشی بەباشتر بدەینەوە.

ئەوەش كە لەگەڵمان خراپ بێ یان ساردوسڕ بێ، لەسەر خۆمانی بەپێویست نازانین كە لەگەڵی چاك و گەرم و گوڕ بین، مەگەر بەرژەوەندی كاری ئیسلامی تێدا ببینین.

سێ: هاموشۆكردن و سەلام و چاكو چۆنی و پێشوازی لێكردن و... هتدیان لەسەر ئەو بنچینە ئەخلاقییانەی پێشتر باسكران و لەسەر بناغەی پەیڕەوی لێكردنی سوننەتی پێغەمبەر ﷺ هەوڵ دەدەین لەسنووری شەرع دا هەمیشە خاوەن فەزڵ و چاكە بین و، لەوان باشترو گەرمترو بەخوڵق و خووتر بین بەبێ زیادەڕۆیی، هەر كەسێكیش ئەمە بە (تنازل) بزانێ بەزەییمان بەعەقڵ و تێگەیشتنیدا دێتەوەو وادیارە لەقورئان و سوننەت بێ خەبەرە!!

چوار: بەڕوون و ڕاشكاوی بەڵام حەكیمانەو بەشێوازو تەعبیری پاك و چاك و بەرز بانگەوازی خەڵك دەكەین بۆ لای خواو، لەڕاگەیاندنی ڕاستییەكانی ئیسلام دا ڕوودەرباییسی لەگەڵ هیچ كەس ناكەین، بەڵام هەوڵ دەدەین هیچ وشەو تەعبیرێك بەكار نەهێنین كە ببێتە هۆی بریندار كردن و ڕووشاندنی هەست و نەستی لایەنە سیاسییەكان، وەك قسەو تەعبیری سووك و جنێوو گاڵتە، چونكە خوای زاناو كاربەجێ فەرموویەتی ﴿ولاتسبوا الذين يدعون من دون الله فيسبوا الله عدوا بغير علم..﴾ الأنعام (١٠٨)، بەڵام لەكاتێكدا ئەوان دەست پێشخەری بكەن و قسەو تەعبیری ناقۆڵاو شێوازی نالەبار بەكار بێنن، ئێمەش بەهەقی خۆمانی دەزانین كە لەقەدەر خۆیان ڕەفتار بكەین و بەرپەرچیان بدەینەوە، وەك خوای دادگەر لەسەر زمانی (نوح) عليه الصلاة والسلام بەرامبەر بەگەلەكەی فەرموویەتی ﴿إن تسخروا منا فإنا نسخر منكم كما تسخرون ...﴾ هود (٣٨)، بەڵام بەهیچ شێوەیەك لەئاستی ئەدەبی بەرزی ئیسلامی نایەینە خوارو، هەر كاتێكیش زانیمان بەرژەوەندی بانگەوازو كاری ئیسلامی زیاتر بەوە دابین دەبێو ئامانج

بەوە تەحقیق دەبیٚ دان بەخۆماندا بگرین و بەرپەرچیان نەدەینەوە، ، وادەکەین، وەك خوای میهرەبان فەرموویەتی ﴿وإذا خاطبهم الجاهلون قالوا سلاما﴾ الفرقان (٦٣) هەروەها خوای لێبووردە فەرموویەتی ﴿وجزاء سيئة سيئة مثلها فمن عفا وأصلح فأجره على الله﴾ الشورى (٤٠).

جادیارە ئەم هەڵبژاردنی بەرپەرچ نەدانەوە کە (فضل)ە یان بەرپەرچ دانەوە کە (عدل)ە، دەکەوێتە جوغزی کۆشش (إجتهاد)ی قیادەی بالاو، کامیانی لەلا چاکتربوو دەیکاتە هەڵوێست، جێی سەرنجیش ئەوەیە کەئینسانی مسوڵمان چ تاك چ کۆمەڵ لەبواری هەڵس و کەوتی لەگەڵ دەورووبەردا مادام پابەندی بەرنامەی خوا بێت، یان خاوەنی چاکە (فضل) دەبێ، یان دادگەری (عدل)!! هەربۆیەش خوای میهرەبان و دادگەر فەرموویەتی ﴿لاينهاكم الله عن الذين لم يقاتلوكم في الدين ولم يخرجوكم من دياركم أن تبروهم وتقسطوا إليهم﴾ الممتحنة (٨) کەدیارە (بر=فضل) و (عدل=قسط).

(٦)

لەبواری یاسا شەرعی‌یەکان (الأحكام الفقهية)و ئیجتیهاددا ڕامان وایە کە:

یەك : دەرگای کۆشش کردن و هەڵهێنجان (الإجتهاد والإستنباط) ئاوەڵایە بۆ هەر کەسێك کەتوانای بەسەردا بشکێ‌و مەرجەکانی تێدا هاتبنەدی، وەڕای زۆریەی زاناو شەرعزاناانمان پێ پەسندە کەدەڵێ ئیجتیهاد بەش دەکرێ (يتجزأ الإجتهاد) وە ئیجتیهاد سێ پلەی هەن:

أ- ئیجتیهاد لەجوغزی قورئان و سوننەت دا کەپێی دەگوترێ (الإجتهاد المطلق).

ب- ئیجتیهاد لەچوارچێوەی مەزهەبێکدا کەپێی دەگوترێ (الإجتهاد في المذهب).

ج- ئیجتیهاد لەسەر مەسەلەیەك یان چەند مەسەلەیەکدا.

کەواتە مەرج نیە کەسێك توانای بەسەر یەکەم دا نەشکێ، توانای بەسەر دووەم یان سێ‌یەمیشدا نەشکێ.

دوو : هیچ کاتێك و لەهیچ ڕوونێکەوە بەرهەم و کەلەپووری زانایان، چ لەبواری عەقیدە چ تەزکیە چ یاسا شەرعی یە کردەیی یەکان (الأحكام الفقهية العملية) بەدیلی قورئان و سووننەت نین، چونکە ئەو بەرهەم و کەلەپوورە هەرچۆن بێ تەنها جۆری حاڵی بوون و تێگەیشتنی زاناو پێشەوایانمانە ڕەحمەتی خوایان لێ بێ دەربارەی قورئان و سوننەت، دیارە ئەو تێگەیشتنەش لەیەکێکەوە بۆ یەکێکی دیکەو لەڕۆژگارو شوێنێکەوە بۆ ڕۆژگارو شوێنێکی‌تر دەگۆڕێو جیاواز دەبێ، یان لایەنی کەم دەگونجێ بگۆڕێو جیاواز بێ ئەگەر لەهەموو ڕوونێکیشەوە نەبێ لەڕوونێکەوە، بەڵام قورئان و سوننەت وانین و بەکەڵکی هەموو کۆمەڵگایەك دێن و لەگەڵ هەموو کات و شوێنێك دا دەگونجێن.

بەڵێ! قورئان و سوننەت خودی (دین)ن، بەڵام بەرهەم و کەلەپووری زانایان کەلەڕێگای ئیجتیهادەوە پەیدا بووە تێگەیشتن (فهم)ە دەربارەی دین! کەدیارە (دین) یەك شتی نەگۆڕ (ثابت)ە، بەڵام جۆری تێگەیشتنی جۆراو جۆرەو دەگۆڕێ.

سێ : هەر مسوڵمانێکیش بۆ چۆنیەتی دینداری کردن و حاڵی‌بوونی لەقورئان و سوننەت لەبواری یاسا شەرعی‌یەکان دا سێ پلەی هەن:

أ- یان کۆشش کەر (مجتهد)ە، کەیەکسەر خۆی لەقورئان و سوننەت یاساکان وەردەگرێو هەڵیان دەهێنجێ.

ب- یان شوێنکەوتوو (متبع)ە کەخۆی توانای هەڵهێنجانی نیە، بەڵام گەیشتۆتە ڕادەیەك لەزانیاری‌دا کەبتوانێ سەنگ و سووکیو هەڵسەنگاندن بکات لەنێوان بیروڕاو بۆچوون و زانایانی کۆششکەر (مجتهد) داو، کامەی لەلا بەهێزتر بوو لەڕووی بەڵگەوە هەڵی بژێرێ، دیارە ئەم کارەش لەزاراوی شەرعزاناندا پێی دەگوترێ (الترجيح).

ج- یان لاساکەرەوە (مقلد)یە کەخەڵکی عوام دەگرێتەوەو هەرکەسێکە کە بەدوای زاناو پێشەوایەکی کۆششکەر دەکەوێ، بێ ئەوەی لەبەڵگەی بیروڕاو بۆچوونەکانی حاڵی بووبێ.

بەلام پێویستە ئەوەش بگوترێ کەهەموو کەس ناتوانێ لافی ئەوە لێبدات کەلەپلەی (إتباع)[1] بش دایە چ جای (إجتهاد) ! بەلکو دەبێ بەڕاستی گەیشتبێتە ئەو ئاستەو زانایان شایەدی بۆ بدەن، خوای زاناو کاربەجێش فەرموویەتی ﴿فاسألوا أهل الذكر إن كنتم لاتعلمون﴾ النحل (٤٣)، پێغەمبەری پێشەوایش ﷺ دەربارەی کۆمەڵێك کە بەنەزانی‌و هەڵە فتوایەکیان بۆ هاوەڵێکیان دابوو پاشان لەئەنجامی ئەو فتوا هەڵەو نەزانانەیەدا کابرا مردبوو فەرمووی (قتلوه قتلهم الله ألا سألوا إذا لم يعلموا فانما شفاء العي السؤال) رواه أبو داود.

جاخوا بەلوتفی خۆی بمانپارێزێ کەهەر ئەهلی ئیشتیها بین و خۆمان لێ نەبێتە ئەهلی ئیجتیهاد.

د- کەواتە هەر مسوڵمانێك نەگەیبێتە پلەی کۆششکردن لەسەری فەرزە کەپابەندی زاناو پێشەوایەکی کۆششکەر (مجتهد) بێ، بەلام لەسەر هیچ کەس فەرز نیە کە لەهەموو مەسەلەیەکدا لەقسەو بیروبۆچوونی پێشەوایەکەی لانەدات، بەلکو هەرکاتێك بۆی ڕوون بۆوە کەهەق لەشوێنێکی ترەو پێشەوایەکەی لە فلان و فیسار مەسەلەدا نەی پێکاوە، لەسەری پێویستە شوێنی ئەو ڕاوبۆچوونە بکەوێ کەلەقورئان و سوننەت نیزیکترە، چونکە پابەندی موتڵەق بەس بەقورئان و سوننەتەوە لەسەر هەموو کەس فەرزەو، زاناو پێشەوایانیشمان هەموو لەسەر ئەم ڕاستی‌یە یەکدەنگ (متفق)ن.

وەلەڕاستی‌دا دەمارگیری (تعصب)ی بێ‌بەلگەو سووربوون لەسەر دواکەوتنی بیروڕایەکی هەڵە عادەتی بت پەرستەکانی سەردەمی نەفامی بوو، وەك قورئان لەچەندان جێگادا باسی کردووەو لەسەر ئەوە لۆمەو سەرزەنشتی کردوون، دیارە زۆربەی بەهەڵەداچوونی خەلکیش لەم بارەوە دەگەڕێتەوە بۆ زیادەڕۆیی‌و بەزایەدان (الإفراط

---

[1] دیارە وشەی (إتباع) بەمەعنای قورئان و سوننەتی جیایە لەمەعنا زاراوەیی (اصطلاح)یەکەی، چونکە بەمەعنای قورئان و سوننەتی هەموو مسوڵمانان دەگرێتەوە بێ جیاوازی.

والتفريط)، هەربۆیەش خوای پەروەردگارمان تبارك وتعالى لەرووی مەدحەوە بەئیمەی ئوممەت و شوێنکەوتووانی پێغەمبەری کۆتایی ﷺ ی فەرمووە ﴿وكذلك جعلناكم أمة وسطا﴾ البقرة (١٤٣).

(٧)

لەبواری ئەخلاق و تەزکیەی نەفس دا :

هەرچەندە لەخوای بەزیاد بێت هەم لەکتێبی (ڕێگای صالح بوون و بەرەو خواچوون)داو هەم لەبەشی سێیەمی کتێبی مسولمانی کاملّ (خوو و ڕەوشتی مسولمان)دا تارادەیەکی باش مەسەلەی تەزکیەی نەفس و ئەخلاقمان توێژیتەوە، بەلاّم لێرەش هەر بەکورتی دەڵێین:

یەك : تەزکیە کە بەمەعنای گەشەکردن و پاك بوونەوە دێ یەکێکە لەچوار ئەرکە گەورەو گرنگەکانی پێغەمبەر ﷺ کەلەچوار شوێنی قورئانی پیرۆزدا[1] باسکراون.

وەلەڕاستیدا خوشك و برا مسولّمانە خۆشەویستەکانم! ئینسان بەبێ تەزکیەی نەفس تامی ئیسلام ناچێژێت و ئیمانەکەی قوولّ و دامەزراو نابێ و، لەڕۆحی لەعیبادەت ناکات و، لەئاقار قەدەغەکراوو ناپەسندەکان دا خۆی پێ مەرزەم ناکرێ و، بۆ جێبەجێکردنی ئەرکە پێویست و پەسندکراوەکان چالاّك و گورج و گۆڵ نابێ و لەخوو و خدە پیسە ئاژەڵیی و درەندەیی و ئیبلیسییەکان پاك نابێتەوەو بەخەسڵەتە بەرزو جوانەکان نارازێتەوە، هەربۆیەش هەندێك لەزانایانی تەزکیەو عیرفان، تەزکیەی نەفسیان بەپایەی ئیحسان (مقام الإحسان) لەقەڵەم داوە.

---

[1] بڕوانە سوورەتی (البقرة) ئایەتی (١٢٩) و (١٥١) ؛ سوورەتی (آل عمران) ئایەتی (١٦٤) ؛ سوورەتی (الجمعة) ئایەتی (٢).

دوو : زاراوەی (تصوف)یش کەمدواتر پەیدابوو وەك باقی زاراوەکان وەك (فقه)و (کلام)و (أصول الفقه)... هتد، وەکرا بەناوونیشان بۆ زانیاری تەزکیەو ئەخلاق و پایەی ئیحسان، نابێ لەبەر بۆ خراپە بەکارهێنران (سوء الأستفادة)و شێوێنرانیو ئەفسانەو شیرك و بیدعەت تێخزێنرانی لەبەر چاومان بکەوێتو، هەموو ئەو ئەزموونگەل و بەرهەم و کەلەپووری زاناو پێشەوایانی مەیدانی تەزکیەو سلووك فڕێ بدەین، چونکە بەرهەم و کەلەپووری زانایان لەهیچ بوارێك دا تەنانەت تەفسیرو شەرحی (حدیث)یش لەهەڵەو ناتەواوی خاڵی نیە، دیارە هەر ئەمەشە جیاوازی نێوان (وحی)ی خواو (فیکر)ی ئینسان، کەیەکەمیان هەقی موتڵەق و بێ هەڵەو پەڵەی پێیە ﴿وبالحق أنزلناه وبالحق نزل..﴾ الإسراء (١٠٥) ، بەڵام دووەمیان هەم ڕاست و هەم هەڵەشی لێ دەوەشێتەوە، هەربۆیەش هەتا زیاتر دەست گرتوو (معتصم) بێ بەوەحیەوە لەهەڵەو خلیسکان پارێزراوتر دەبێ.

بەڵێ! نابێ هیچ کاتێك دەست بەرداری هەق بین لەسۆنگەی ئەوەوە کە (باطل)ی لەگەڵ تێکەڵ بووە، بەڵکو پێویستە بەبێژینگی قورئان و سوننەت پاشان عەقڵ و پاك و پیس و، ئازاو قڕێژکی قسان لێك هەڵاوێرین، وەك خوای دادگەرو کاربەجێ ڕێنمایی کردووین ﴿الذين يستمعون القول فيتبعون أحسنه أولئك الذين هدى الله وأولئك هم أولوا الألباب﴾ الزمر (١٨).

سێ : پێویستە ئەو ڕاستیەش بزانرێ کەمەسەلەی تەزکیەی نەفس کەخوای زانا بەختەوەریو سەرفرازی موتڵەقی پێوە بەستووە ﴿ونفس وما سواها، فألهمها فجورها وتقواها، قد أفلح من زكاها، وقد خاب من دساها﴾ الشمس (٧-١٠) بەبێ هەبوونی سەرمەشق و چاوساغێك مەگەر بەدەگمەن ئەگەرنا دەستگیر نابێو بۆ ئینسان مەیسەر نابێ، کەواتە با وانەزانین بەکتێب خوێندنەوەو موتالای ڕووت دەتوانین ببینە مەلەوانی دەریای بێ سنووری عیرفان و خاوەنی نەفسێکی ئارامگرتوو ﴿النفس المطمئنة﴾ و لەهەردووك قۆناغی سەرەتایی ﴿أمارة بالسوء﴾ و نێوەنجی ﴿اللوامة﴾ هەڵدەبڕین و دەبینە ﴿راضية مرضية﴾ ! دیارە ئەمەش وەك حاڵەتی گشتی ئەگەر شتی دەگمەن (شاذ) و هەڵاوێرراو (مستثنى) هەر هەیە.

چوار : چاكترین سەرچاوەكانی (تصوف)یش -كەمن زاراوی (تزكیة) بەباشتر دەزانم كەلەبری بەكار بێت، شەرو دەعواش لەگەڵ وشەی (تصوف) بەرِموا نازانم- بەبرِواو بەپێی ئەزموون و شارەزایی ئێمە ئەمانەن:

أ- (إحياء علوم الدين)ی (غەزالی)، بەلاَم دەبێ وریابین هەرچەندە دەریایەكی پرگەوهەرو مرواریيە بەلاَم دێوو درنج و قەوزەو لیتەولاَڵی؛ فەرموودەی ناراست و بیروبۆچوونی دیانەكان و هیندۆكیەكان و تەنانەت فەیلەسووفەكانی یۆنانیشی تێدایە[1]!

ب- (الحكم العطائية) ی (عطاء الله الأكندري) كە هەر شەرحی (إيقاظ الهمم في شرح الحكم)و هەم شەرحێكی (سەعید حوی)شی لەسەر كراوە، بەناوی (مذكرات في منازل الصديقين والربانيين).

ج- (الفتح الرباني)ی (عبدالقادر)ی گەیلانی.

د- (مكتوبات)ی (الإمام الرباني).

هـ- (مدارج السالكين)ی (إبن القيم الجوزية).

ئنجا شایانی باسە (إبن تيمية)ش لەدوو بەرگی (١٠ و ١١)ی (مجموع الفتاوى)یەكەیدا بەناوی (السلوك) و (التصوف) شتی جوان و بەقیمەتی فەرمووە.

بەلاَم ئەمان سەد ئەمان نەچی توخنی كتێبەكانی (محي الدين بن عزي الطائي)[2] بكەوی وەك (خصوص الحكم) و (الفتوحات المكية) كەشتی وایان تێدایە بەسەد تەئویل و

---

[1] بەلاَم سوپاس بۆخوا (إبن قدامة المقدسي) كتێبی ناوبراوی پوختە كردۆتەوەو لەمێژینگی داوە بەناوی (مختصر منهاج القاصدين) كە (علي حسن علي عبدالحميد) فەرموودەكانیشی تەخریج كردوون.

[2] دیارە هەركام لە (إبن الفارض) و (أبن سبعين) و (حلاج) و (صدرالدين القونوي)یش هەر لەو جۆرەن و لەیەك سەرچاوەوە خواردوویانەتەوەو، قسەش لەبارەیانەوە زۆرن بەلاَم لێرەدا دەرفەت نیەو، سوپاس بۆ خوا لەمێژیشە كەس بەرپەیان ناپێوێ.

پێنەو پەرۆش لەگەڵ قورئان و سوننەت ڕێك ناکەون و، هەر خـوا بەسـەرنجامی ئاگاداره بەڵام ئەو کتێبانەی پڕن لەکوفرو بێبڕوایی و زەندەقە!

شایانی باسە کە (رسائل النور)ی مامۆستا سەعیدی نۆرسیش باس و بابەتی یـەکجار شیرین و یەکجار دڵگیریان تێدان لەبواری خواپەرستیو ئـەخلاق و تەزکیـەی نـەفس دا، ڕەزاو ڕەحمەت و بەرەکەتی خوا بڕژێ بەسەر هەموو ئەم زاناو پێشەوایانەو سەرجەم زانـاو پێشەوایانماندا و لەجیاتی ئێمەو باقی مـوسوڵمانان پاداشتی هەرە بەرزو پەسندیان بداتەوە.

(٨)

لەبواری ئیمان و کوفریش دا ڕوونکردنەوەی ئەم ڕاستییەش بەگرنگ و پێویست دەزانم :

هەروەك چۆن (خـوارج) لـە بـەکافردانان (تکفیر)ی گوناهبـاراندا دووچـاری هەڵەو تێپـەڕاندن (إفراط) بـوو بـوون و ئێسـتاش هـەندێك كـەس كـەم و زۆر كەوتوونەتـە ژێـر کاریگەریی بیروبۆچوونە توندە ناشەرعییەکانیان، کۆمەڵێکی تریش لەبەرانبەر ئەوان دا وەبەپێچەوانـەی ئەوانـەوە لەکاردانـەوەی وانـەوە گیرۆدەی کـورت هێنـان و بەزایـەدان (تفریط) بوو بوون کە (مرجئة)کانن و ئێستاش خەڵکی ئیمـان سـست و عـەزم شـل وپـل هەن، کەکەم و زۆر لەژێر ڕکێفی بیروبۆچوون و هەڵوێستی خوارو خێچی ئەوان دان!

بەڵێ! لەکاردانەوە (ردفعل)ی (خـوارج) کەلەئەسـڵ دا لـەدژی عـەلی کـوڕی ئـەبوو تالیب -خودا لێی ڕازی بێ- پەیدا بوون و خـۆیـو کۆمەڵـەکیان بـەکافر دانـاو، پاشـان هـەموو خـاوەن گونـاهێکی گـەورەیان بـەکافر دادەنـا، مورجیئـە[1]کـان پـەیدا بـوون کـە

[1] ئەم تاقمە بۆیـە نـاونراون (مرجئة) چونکـە کـردەوە (عمـل)یـان لـەئیمان دوا دەخسـت و دەیانگوت کردەوەی چاك (العمل الصالح) بەشێکی تەواوکـەری ئیمـان نیـە، وشـەی ⟸

بەپێچەوانەوە دەیانگوت هیچ گوناح و تاوانبارێك هەرچەندە زۆرین زیان بەئیمان ناگەیەنن و، ئیمانی پارێزکارترین کەسیش لەگەڵ ئی خراپەکارترین کەس دا هەروەك یەکەو فەرقیان نیە، چونکە ئیمان بەرزیو نزمیو کەمیو زیادیی نیە!

دیارە جەماوەری موسوڵمانیش کەلەسەر خەت و ڕێبازی پێغەمبەرو هاوەڵە بەڕێزەکانییو بە (أهل السنة والجماعة) ناسراون لەبەرانبەر (أهل البدعة والفرقة)دا کەشۆرەت و نازناوی لادەرو یاخیو سەرلێشێواوەکان بوو، هەم ڕای توندو تیژی (خوارج)و هەم هەڵوێست نەرم و شلی (مورجئة)کانیان بەهەڵە زانیوەو، فەرموویانە: خاوەنی گوناح و سەرپێچی بەعەینی گوناح و خراپەکەی -مادام نەگەیبێتە ڕادەی کوفری گەورەو شیرکی گەورەو نیفاقی گەورەو ئەو خراپەو تاوانەش بەحەلاڵ نەزانێ- کافر نابێ، بەڵکو هەر لەبازنەی ئیسلامدا ماوە، هەرچەندە گوناحبارەو لاشیی داوە، بەلام بەم شێوەیەش نیە کە (مرجئة)کان دەڵێن و، پارێزکارو تاوانبارن وەك یەك نین، وەك خوای دادگەرو کاربەجێ فەرموویەتی ﴿أم نجعل الذين آمنوا وعملوا الصالحات كالمفسدين في الأرض! أم نجعل المتقين كالفجار؟!﴾ ص (٢٨).

لێرەدا پێویستە ئەوەش بگوترێ کە تێکڕای ئەو بیروبۆچوون و هەڵوێستە داهێنراو (بدع)انەی کە بەدرێژایی مێژووی ئیسلام و موسوڵمانان پەیدا بوون و، ئێستاش و لەمەودواش دادەهێنرێن و پەیدا دەکرێن لەشێوەی کارو کاردانەوە (فعل و رد الفعل)دا پەیدا دەبن، بۆ وێنە:

لەکاردانەوەی هەڵەو لادانی بێ‌تام و هەڵوێستی کەللەڕەقانەو بێ‌ویژدانانەی (خوارج) لەبەرانبەر عەلی کوڕی ئەبی طالب دا -خودا لێی ڕازی بێ- کۆمەڵێك پەیدابوون بەناوی (شیعە) کە دواتر نازناوی (رافضة)شیان وەرگرت، کەئەگەر (خوارج) عەلی (رضي الله عنه)یان بەکافرو دوژمنی خوا دادەنا! (شیعة) لەبەرانبەردا بەدۆست (ولي)ی خوایان دانا کە بێگومان هەروا بوو، بگرە لەڕۆژگاری خەلافەتی خۆیدا

(أرجأ)ش واتە (أخر) دوای خست، وەك خوای گەورە فەرموویەتی ﴿وآخرون مرجون لأمر الله..﴾ التوبە (١٠٦)، واتە: حوکم دەربارەیان نەدراوەو جارێ دواخراوە.

گەورەترین و چاکترین هاوەڵی پێغەمبەرﷺ و بەندەی خوا بوو، پاشان (شیعة) دوای ئەوەی لەسەردەمی (موعاویە)و دەستەڵاتدارانی دیکەی (بني أمية)دا لەسەر مینبەرەکان قسەی ناشیرین بە (عەلی) گوتراو بەناهەق هێرشی کرایە سەر، ئەوانیش لەکاردانەوەدا زیاتر بەمەدح و ستایشیدا چوونە خوار، هەتا وایان لێکرد کە لەهەموو هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ گەورەترە، نەك هەر ئەوە بەڵکو خەلیفەی بەهەقی پێغەمبەرﷺ خوا لێیان ڕازی بێ ستەمیان لێ‌کردووە، بەتایبەت (ئەبوو بەکر) و (عومەر) خوا لێیان ڕازی بێ‌وا!! پاشان ئەو ڕۆچوون و زیادەڕۆییەیە هەر پەرەی‌ستاند هەتا سەرەنجام (عەلی) خوای لێ ڕازی بێ لەزۆربەی پێغەمبەرانیش علیهم الصلاة والسلام بەرزتر کرایەوە، هەندێکیشیان کردیان بە خوا، کە دواتر بە (علي الله) یان (علوي) ناسران!!

ئنجا لەکاردانەوەی ئەو (غلو)و تێپەڕاندنەی (شیعە)شدا[1]، خەڵکێکی دیکەی نەفام پەیدابوون کەدژایەتی (عەلی) و (أهل البيت)یان کردە پیشە کەپێیان دەگوترا (الناصبة) ڕاست بەپێچەوانەی (رافضة)!

بەڵام سوپاس بۆ خوا جەماوەری موسڵمانانی پابەند بە قورئان و سوننەت و ڕێبازی هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ بەگشتیی‌و، چوار جێ‌نشینە سەر ڕاستەکان (الخلفاء الراشدون) بەتایبەت، لەبەرەکەتی پابەندبوونیان بە قورئان و سوننەت و ڕۆیشتن لەسەر ڕێبازی هاوەڵان (الأصحاب) خوا لێیان ڕازی بێ، گیرۆدەی ئەو جۆرە هەڵانە نەبوون و، هەم حورمەت و ڕێزی هاوەڵانی پێغەمبەرﷺ و، هەم خانەدان و خزمانی بەڕێزی پێغەمبەریشیان پاراستووەو دووچاری دوو دەردی پیسی (رفض) و (نصب) نەبوون.

---

[1] شایانی باسە کە هەندێك لەشیعە نەگەیشتنە ئەو ڕادەیەو لەئاستێکی نزمتردا مانەوە بەتایبەت زەیدی‌یەکان.

لەقورئانی بەرێزدا زۆر جار داکۆکی لەسەر ئەوە کراوە کە دەرس و پەند لە بەسەرهات و سەرگوزشتەی ڕابردووان وەربگرین و ئەم جۆرە تەعبیرانە لە قورئان دا زۆرن:

- ﴿إن في ذلك لعبرة لأولي الأبصار﴾ آل عمران (١٣).
- ﴿ ..ثم انظر كيف كان عاقبة المكذبين﴾ الأنعام (١١).
- ﴿ ..لقد كان في قصصهم عبرة لأولي الألباب..﴾ يوسف (١١١).
- ﴿قد خلت من قبلكم سنن فسيروا في الأرض فانظروا كيف كان عاقبة المكذبين. هذا بيان للناس وهدى وموعظة للمتقين﴾ آل عمران (١٣٧-١٣٨) .

کەواتە بائێمەش گوێڕایەڵ و فەرمانبەری قورئان بین و لەمێژووی پێغەمبەران علیهم الصلاه والسلام و گەلەکانیان بەگشتیو، مێژووی پێغەمبەری خۆمان ﷺ و ئوممەتەکەی بەتایبەت ورد بینەوەو دەرس و پەند وەربگرین، جا ئەوەی لێرەدا دەمەوێ باسی بکەم بۆ پەند لێ وەرگرتن مەسەلەی دیاردەی (خوارج)ەکانە کە لەڕۆژگاری خەلافەتی عەلی کوڕی ئەبی تالیب دا خوا لێی ڕازی بێ سەری هەڵداو بوو بەمایەی کێشەو گرفتی زۆر بۆ خەلیفەی چوارەم بەتایبەت و ئیسلام و مسوڵمانان بەگشتی!

چونکە وەك هەستم پێکردووەو سەرنجم داوە کەسانێك هەن لەنێو حاڵەتی ئیسلامیدا بەگشتی (لە کوردستان و غەیری ئەوێشدا) کەهەندێك یان زۆر لەخەسڵەتە دزێوو ناشەرعییەکانی ئەو تاقمە سەرگەردانەیان تێدان، لەگرتنی هەندێك لایەنی ئیسلام و فەرامۆش کردنی لایەنەکانی دیکەیەو، قورئان خوێندن و لەبەرکردنی بەبێ تێگەیشتن و هەزم کردنیو، بێئاگایی لە سوننەت و سیرەو ژیانی پێغەمبەر ﷺ و، زۆر ڕۆچوون و (غلو)ی بێجێ لەهەندێك شت داو، گەورەکردنی شتی بچووك و ئیهمال کردنی شتی گەورەو بنچینەییو، دڵڕەقیو بێ ڕەحمی بەرانبەر بە موسڵمانان و کافرکردنیان بەناهەق و بەبێ بەڵگەی شەرعیو، زۆر ڕا لەخۆبوون و سەرسام بوون بەزانیاری و شارەزایی خۆو، ڕەواج پێدانی هەندێك دیاردەو دەمەن بەناوی ئیسلامەوە کردنیان بەسەنگی

مەحەكی دینداری‌و پارێزكاری! وەك دەلینگ هەڵپێچان و داكۆكی كردن لەسەر هەندێك سوننەت و ئاداب وەك ئەوەی ڕوكن و پایەی ئیسلامەتی بن!

دەفەرموو باپێكەوە سەرنجی چەند فەرموودەیەكی پێغەمبەر ﷺ بدەین كە وەسف و پێناسەی ئەو دەستە سەرلێشێواوە دەكەن كە نەك هەر خۆیان پێ لە (علي بن أبي طالب) رضي الله عنه مسوڵمانتر بوو، بگرە خۆیشی‌و هەموو ئەوانەش كە لەگەڵی بوون بەكافریان دەزانین! پاشان سەرنجی واقیعی خۆشمان بدەین داخوا ئێوەش -خوشك و برا دڵسۆزەكانی ئیسلام- پشتگیریم ناكەن لەڕاستی‌ی بۆچوونەكەم دا، سەبارەت بەو نیمچە (خوارج)انەی ئەم ڕۆژگارە؟!

أ- عن علي بن أبي طالب رضي الله عنه قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول: (سيخرج قوم في آخر الزمان أحداث الأسنان، سفهاء الأحلام، يقولون من قول خير البرية، لايجاوز إيمانهم حناجرهم، يمرقون من الدين كما يمرق السهم من الرمية..) متفق عليه.

ب- عن أبي سعيد قال: بعث علي بن أبي طالب إلى النبي, من اليمن بذُهَيْبَة في أدم مقروض لم تحصل من ترابها، فقال: فقسمها بين أربعة نفر، فقال رجل من أصحابه: كنا أحق بهذا من هؤلاء! قال: فبلغ ذلك النبي ﷺ فقال: (ألا تأمنوني وأنا أمين من في السماء يأتيني خبر السماء صباحا ومساء؟!) قال: فقام رجل غائر العينين، مشرف الوجنتين، ناشز الجبهة، كث اللحية، محلوق الرأس، فشمر الأزرار! فقال: يارسول الله! إتق الله، فقال: ويلك! أولست أحق أهل الأرض أن يتقي الله؟!) قال: ثم ولى الرجل، فقال خالد بن اوليد: يارسول الله! ألا أضرب عنقه؟! فقال: (لا، لعله أن يكون يصلي) قال خالد: وكم من مصل يقول بلسانه ماليس في قلبه، فقال رسول الله: (إني لم أؤمر أن أنقب عن قلوب الناس، ولا أشق بطونهم) قال: ثم نظر إليه وهو مقف فقال: (انه يخرج من ضئضئ هذا قوم يتلون كتاب الله رطبا لايجاوز حناجرهم، يمرقون من الدين كما يمرق السهم من الرمية، قال: أظنه قال: لئن أدركتهم لأقتلنهم قتل عاد) متفق عليه وهذا اللفظ لمسلم[1].

---

[1] بروانە (مجموع فتاوى شيخ الأسلام ابن تيمية) ب٧، ل٤٧٩-٤٨٠.

ج- (.. يحقر أحدكم صلاته مع صلاتهم، وصيامه مع صيامهم، وقرآءته مع قراءتهم، يقرؤن القرآن لايجاوز حناجرهم..)[1].

جا ئێستا با لەچەند خاڵێکی کورت دا لەبەر تیشکی ئەم سێ فەرموودەیەدا سیماو سیفەتە زەقەکانی ئەو تاقمە لارێیە بخەینەڕوو، تاکو ئەوانەی لەم ڕۆژگارەش دا کەم و زۆر ڕەچەڵەکیان دەچێتەوە سەروان بیان ناسین، چونکە بۆشمان ڕاست نەکرێنەوە ئەوا بەلایەنی کەمەوە لەشەڕو زیانیان پارێزراو دەبین:

١- دەرچوون لەڕێبازی پێغەمبەرﷺ و هاوەڵانی رضي الله عنهم (سيخرج..)، دیارە ئەمەش بەهۆی تێنەگەیشتنیانە لەقورئان و دوورییان لە سوننەتەوە.

٢- کەم تەمەنی (أحداث الأسنان)، کەدیارە ئەمیش دەبێتە هۆی کەم ئەزموونی و قووڵ نەبوونەوە لە ئیسلام دا.

٣- کەم عەقڵیو نەفامی (سفهاء الأحلام)، کەواتە دیارە خەڵکێکی سادەو فامکاڵ و فەقیر حاڵ زیاتر دووچاری ئەم دیاردەیە دەبن.

٤- فەرموودەی پێغەمبەرﷺ لەبەرکردن و خوێندنەوەی بێ تێگەیشتن (يقولون من قول خير البرية)، سەرنج بدە چۆن پێغەمبەرﷺ (قول)ی ڕووتی فەرمووە!

٥- ئیمانێکی دەمیو ڕواڵەتیو لە گەروو ئەودیو نەبوو (لايجاوز إيمانهم حناجرهم).

٦- سەرەنجام لەئایین دەرچوون وەك دەرچوونی تیر لە کەوان (يمرقون من الدين..)، چونکە وەك زانایان فەرموویانە (البدع دهليز الكفر) واتە: بیدعەتەکان دەروازەی چوونە نێو کوفرن.

٧- هەواو ئارەزووی خۆزاڵکردن بەسەر شەرع دا (كنا أحق بهذا..)، دیارە هەروەك چۆن چاکە چاکە بەدوای خۆیدا دێنێ، خراپەش خراپە پەلکێش دەکات!

---

[1] بڕوانە هەمان سەرچاوەی پێشوو، ب٧، ل٣٢-٣٣.

٨، ٩، ١٠- چاو قووڵ بوون و ڕوومەت بەرز بوونەوەو نێوچەوان هەڵتۆقین (غائر العینین، مشرف الوجنتین، ناشز الجبهة) ، ئەمانە یان هەر چەند سیفەتێکی بیچمیی ئەو شەخسە بوون، یان ئەنجامی زیادەڕۆیی کردن لەهەندێک جۆرە عیبادەت دا وەك نوێژو ڕۆژوو گرتن، ئەو نیشانانەی تێدا پەیدابوون.

١١، ١٢، ١٣- ڕیش چڕو پڕو سەرتاشراوو دامێن هەڵپێچراو (كث اللحیة، محلوق الرأس، مشمر الأزار)[1]، ئەم سێ دیاردەیەش زۆر خۆ بەڕواڵەت و شتی گچکەو جوزئییەوە خەریك کردنن لەسەر حیسابی نێوەڕۆك و شتی پێویست و گرنگ!

١٤- زۆر خۆ بەپاك و چاك زانین و ئیددیعای زل زل (یارسول الله اتق الله!) ، چونکە کابرا کە ئیسلامی هەر لەو چەند شتە ڕواڵەتیو جوزئییەدا بینیو، وایزانی بەس ئەوەندەیە، بە ئەنجام دانی ئەو شتانە خۆی لێ بایی دەبێ، چونکە لەلایەکەوە ڕاستییەکان (حقائق)ی ئاینی تێکەڵ بە دڵ و دەروونی نەبوون، تاکو تام و چێژێك بکات و بزانێ چ باسە! لەلایەکی دیکەشەوە پێی وایە کە ئەو بەئەنجامدانی ئەو چەند شتە گەیشتۆتە ئەوپەڕی پلەی دینداریو شتێکی دیکە نەماوە ئەنجامی بدات!!

١٥- قورئان زۆر خوێندن و زمان پێ پاراو بوون بەڵام تام و چێژی تێگەیشتنی لەدەروازەی گەروویان بەرەو خوار نەترازێ (یتلون کتاب الله رطبا لایجاوز حناجرهم)، بەڵێ! ئیمانی سەرکێڵ و ڕووکەش و قورئان خوێندنی سەرزارەکی!

١٦، ١٧، ١٨- نوێژکردنی زۆرو ڕۆژوو گرتنی زۆرو زۆر قورئان خوێندن (یحقر أحدکم صلاته مع صلاتهم، وصیامه مع صیامهم، وقراءته مع قراءتهم) ، چونکە هەرکەسێك

---

[1] شایانی باسە کە (إزار) و (ثوب) و (رداء) پۆشاکی عارەبین و لە شەرواڵی کوردی جیان، بۆیە ئەو داوێن کورت کردنەوەی کە لەواندا فەرمانی پێ کراوەو بەلای کەمەوە بە سوننەت دانراوە، بەرگ و پۆشاکی کوردی ناگرێتەوە، پێویست ناکات برایانی موسڵمانی کورد بەنیازی سوننەت جێبەجێ کردن یان خۆ لەحەرام پاراستن دەلینگی شەرواڵەکانیان کورت بکەنەوە یان ئەگەر درێژ دووراوبوو هەڵی پێچن.

دینداری‌ی بەڕواڵەت و بێ ڕووح وەرگرت، زیاتر گرنگی بە قەبارەو چەندێتی (الکمیة) دەدات، لەجیاتی ناوەڕۆك و چۆنیەتی (الکیفیة) ، بێخەبەر لەوەی کە خوای کاربەجێ فەرموویەتی ﴿لیبلوکم أیکم أحسن عملا..﴾ الملك (٢) واتە کردەوەی چاکتر، نەك زیاتر[1]!! کەدیارە چاکتربوونی کردەوەش بەهەردووك مەرجی (الإخلاص) و (الاتباع) دەبێ.

بەڵێ! ئەم هەژدە (١٨) خەسڵەت و نیشانەیە درووشمی (خوارج)ن، خوا هەموو لایەکمان چەپاڵە بدات لەمانەو لەهەموو سیفەتێکی بەدو شووم.

بەڵام لێرەدا بەپێویستی دەزانم دوو تێبینی بخەمەڕوو:

یەك: مەرج نیە هەر کەسێك چەند خەسڵەتێکی (خوارج)ی تێدابوون، یەکسەر حوکمی ئەوانی هەبێ، هەروەك چۆن هیچ کەس بە یەك دوو سیفەتی مونافیقان نابێتە مونافیق، بەڵام دیارە ئەوەی زیاتر لەوان بچێ‌و سیفەت و خەسڵەتە دەروونی‌و ڕواڵەتی‌یەکانیانی تێدابن لە حوکمی ئەوان نێزیکترە.

دوو: نابێ هیچ کەس لەم فەرمایشتانەی پێغەمبەرﷺ وا بفامێتەوە کە هەموو ئەو خەسڵەت و نیشانانەی (خوارج) لەزاتی خۆیان داو لەهەموو حاڵێك دا خراپن! چونکە ئەوە هەڵەیەو، زۆر نوێژکردن و ڕۆژوو گرتن و قورئان خوێندن هەر کامێکیان عیبادەتی گەورەو گرنگن، بەڵام بۆیە ئەم شتانە لەوان دا بوونە مایەی زەم و گلەیی، چونکە زیاتر شتی ڕواڵەتی‌و بێ کاکڵ بوون و لەسەر حیسابی شتی تریش بوون.

سێ: ئێمە لێرەدا مەرج نیە مەبەستمان لەم قسانە خەڵك و شوێنێکی تایبەتی بێ، بەڵکو بەگشتی ئەو خەسڵەتانە لە هەندێك کەسدا لەملاولا هەستیان پێ دەکرێ، جا هەیە پشك و بەشی تیاندا کەمەو هەشە زۆر.

---

[1] خاوەنی تەفسیری (أضواء البیان) محمد أمین الشنقیطي، ئاماژەی بەم مەسەلەیە کردووە، بڕوانە بەرگی دووی، تەفسیری سوورەتی (هود).

(١٠)

بێگومان پێغەمبەری خوا (محمد) ﷺ نموونەی هەرە بەرزی بەندایەتی بۆ خوا (العبودیة لله)و پێشڕەوو سەرمەشقی بێ هەڵەو پەڵەی دینداریو موسوڵمانەتی‌یە ﴿لقد كان لكم في رسول الله أسوة حسنة..﴾ الاحزاب (٢١) ، دەجا ئاشكراشە كە ئەو زاتە بەرزو سەروەرەمان ﷺ لووتكەی هەرە بەرزی ڕەوشت و خووی بەرزو جوان و ڕەندو پەسند بووە ﴿وإنك لعلى خلق عظيم﴾ القلم (٤) ، وە لەڕاستی‌دا ئەو سەروەری كائینات و پێشەوای پێغەمبەرانە (علیه من الله أفضل الصلاوات وأتم التسليمات) بەهۆی ئەو خوو و ڕەوشتە شیرین و دڵگیرەیەوە گەورەترین كاریگەری‌ی هەبووە لەسەر دڵ و دەروونی دوژمن و ناحەزانیشی چ جای دۆست و هاوەڵانی! دەمادام وایە با ئێمەش كە خۆمان بە شوێنكەوتووی ئەوو ئوممەتی دەزانین، هەوڵ بدەین وەك ئەو بین و خاوەنی فەزڵ و چاكە بین بەسەر خەڵكەوەو هەمیشە لەوان چاكتر بین بۆ ئەوان، لەئەوان بۆ ئێمەو، بەڕاستی حەیفە ئێمە ڕابەرو پێشەوایەكی ئاوامان هەبێ كەچی خەڵكی‌تر لەئێمە ڕەوشت جوانترو بەخوڵق و خووترو ڕووخۆشترو بەگفت و لوتف ترو خاوەن سەلیقەتر بێ لەهەڵس و كەوت و ڕەفتاری هەمە جۆری سیاسی‌و كۆمەڵایەتی‌دا.

(١١)

ئومێدو هیوامان بە لوتف و كەرەم و ڕەحمەتی خوا زۆرە كەپاش ڕاست بوونەوەی بزووتنەوەی ئیسلامی و گەشەكردن و گەیشتنی بەئاستی پێویست ڕێگا لەپێش هەموو ئیسلامی‌یەكانی كوردستان تەخت و هەموار بێت، بۆ ئەوەی لەبەك بازنەو جوغزی فراوانی كاردا یەك بگرن و، ببینە یەك دەنگ و ڕەنگ و سەنگ و، لەحاڵێكی واشدا ڕێگا لەبەردەم حاڵەتی ئیسلامی‌دا ئاچووغ دەبێ كە بەهاوكاری‌ی جەماوەری موسوڵمانی كورد كارێك بكەن كە خوا داوای كردووەو، مایەی ڕەزامەندی‌یەتی‌و گەلی كوردیشی

پێ لەخەمی دونیاو قیامەتان دەرەخسێ‌و ڕزگاری دەبێ، کە ئەویش بەرپاکردنی حوکمی خوایە ﴿أن أقيموا الدين ولا تتفرقوا فيه. كبر على المشركين ماتدعوهم إليه. الله يجتبي إليه من يشاء ويهدي إليه من ينيب﴾ الشورى (١٣).

کەواتە:

باهەم خوشك و برایانی دڵسۆزی نێو بزووتنەوەی ئیسلامی و هەم خوشك و برایانی ئیسلامی‌ی تریشمان بزانن کە مەسەلەی چاککردن و بەرەو پێش بردنی بزووتنەوەی ئیسلامی، مەسەلەیەکی حیزبی‌ی تەسك نیەو، بەبڕوای ئێمە مەسەلەیەکە چارەنووسی هەموو ئیسلامی‌یەکانی پێوە بەستراوەو، چ بەباری ئیجابی‌و چ سەلبی‌دا کاریگەری‌ی گرنگ و مەزنی لەسەر ڕەوتی بووژاندنەوی ئیسلامی‌ی کوردستان و عێراقیش هەیە.

کەواتە باهەمووومان بەشداری‌ی جیددی بکەین لەو پرۆسەیەدا، ئەگەر بەقسەیەکی خێر یان دوعایەکی نێو نیوە شەویش بێ، بێگومان خوای میهرەبان پاداشتی چاکەی چاکەکاران زایە ناکات ﴿إن الله لايضيع أجر المحسنين﴾.

لەکۆتاییدا

ڕەنگە زۆر کەس دوای خوێندنەوەو تێگەیشتنی ئەم نامیلکەیە ئەم پرسیارەی بۆ درووست بێ‌و ڕوومان لێ بکات وبڵێ:

باشە مادام وایە بۆچی کارێك ناکەن کەبزووتنەوەی ئیسلامی لەم حاڵەی ئێستای قوتار بێت و بەپێ‌ی ئەم بنەما شەرعی‌یانە بەڕێوە بچێ‌و، بەگوێرەی ئەو بنچینە ئەخلاقی‌یانە لەگەڵ کۆمەڵگادا ڕەفتار بکات؟!!

منیش هەر بەکورتی لەجیاتی خۆم و هەموو ئەو دڵسۆزانە کە ئەوە دە (١٠) ساڵی ڕەبەقە بەبەر هەورازی چاککردن و ڕاستکردنەوەو بەرەوپێش بردنی بزووتنەوەی ئیسلامی‌یەوەن و زۆریش ماندوو و سەغڵەت بوو ون دەڵێم:

ئێمە ئەوەندەی تواناماـن هەبووەو عەقڵمان پێ‌ی شکاوە، لەسنووری شەرع دا کردوومانەو، خوا پشتیوان بێ هەر بەردەوامیش دەبین، هەتا خوای پەروەردگارو کاربەجێ و دادگەر بە لوتفی خۆی دەرووی خێرمان لێ دەکاتەوەو بزووتنەوە بەهەموو هیممەت و دڵسۆزی‌ی هەموو لایەك ڕاست دەکاتەوەو دەیباتە ئەو ئاستەی کە بتوانێ بەهاوکاری‌ی ئیسلامی‌یەکان و مسوڵمانانیش بەگشتی هیواو ئاواتی جەماوەری مسوڵمان بەگشتی‌و ئیسلامی‌یەکان بەتایبەت بێنێتەدی، وەخواش یاربێ لەژێر هیچ فشارێك دا بەبر لەهیچ ڕێگاو وەسیلەیەك ناکەینەوە کە تۆزقاڵێك ئەگەری بێ شەرعی‌ی تێدا بێت.

خواش بەکەرەمی خۆی لە کەم و کوڕی‌و هەڵەو خراپەکانمان ببورێ و زیاترو چاکتر هیدایەتمان بدات بۆ باشتر پەرستن و بەندایەتی بۆ کردنی.

ربنا اغفر لنا ولإخواننا الذين سبقونا بالإيمان ولاتجعل في قلوبنا غلا للذين آمنوا ربنا إنك رؤوف رحيم. وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين

نیوە شەوی جومعە، شەشی (ذو القعدة) ی ١٤١٧ ی کۆچی

١٤ لەسەر ١٥ ی (ئادار) ی ١٩٩٧

مەریوان

نێوەرۆک

بابەت	لاپەڕە

ئەم نامیلکەیە...

بۆیە ئەم نامیلکەیەم ناونا (بزووتنەوەی ئیسلامیو ئاسۆیەکی گەش و ڕوون) چونکە، قەناعەتم وایە ئەگەر بزووتنەوەی ئیسلامی بەعەقیدەو قاعیدەیەوە بتوانێ چاو بەخۆیدا بگێڕێتەوەو بەپێی ئەم بنەما شەرعیو بنچینە ئەخلاقییانە بەرێوە بچێ، ئەوە بەرەو داهاتوویەکی باش و ئاسۆیەکی گەش و ڕوون دەچێ، جا لەسەر بناغەی ئومێندی خێرو متمانەداربوون بە دڵسۆزانی نێو بزووتنەوە کە ئەو کارە ئەنجام بدەن وەك گەشبینییەك ئەو ناوەمان لەم نووسراوە نا.